

könyv
könyvtár
könyvtáros

1999
november

BANGKOK

KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

8. évfolyam 11. szám

1999. november

Tartalom

<i>Könyvtárpolitika</i>	
50 éves az egyetemi szintű könyvtárosképzés	3
Sebestyén György: A Könyvtártudományi-Informatikai Tanszék jelentősége a képzésben	4
Horváth Tibor: A könyvtár- és információtudomány tartalmi értelmezhetőségének problémái	10
<i>Konferenciák</i>	
Mader Béla: Szubjektív beszámoló egy nemzetközi konferenciáról	16
Kereszturi József: A Pécsi Városi Könyvtár negyven éve	25
<i>História</i>	
Katsányi Sándor: Mikor alapították a fővárosi könyvtárat?	30
<i>Műhelykérdések</i>	
Fejős László: A zenei anyagok tömörítésének bajnoka: az MP3	35
<i>Perszonália</i>	
Haraszi Pálné: Beszélgetés Teveli Judittal	40
<i>Fórum</i>	
Végh József: Borges, a könyvtárban élő ember	45
<i>Könyv</i>	
Pogány György: A könyvnyomtatás Magyarországon a kézisajtó korában	51
Hírlevél a Magyar Könyvtárosok Egyesülete tagjaihoz	56

From the contents

- György Sebestyén*: The importance of the Department of Library and Information Science (Eötvös Loránd University, Budapest) in Hungarian library education (4);
Tibor Horváth: Interpreting the content in library and information science (10)

Cikkeink szerzői

Fejős László, az OSZK–KMK munkatársa; *Haraszti Pálné*, az Országgyűlési Könyvtár osztályvezetője; *Horváth Tibor*, az OPKM ny. főigazgatója; *Katsányi Sándor*, a FSZEK ny. főosztályvezetője; *Kereszturi József*, a Pécsi Városi Könyvtár osztályvezetője; *Mader Béla*, a JATE Központi Könyvtára főigazgatója; *Pogány György*, az ELTE oktatója; *Sebestyén György*, az ELTE tanszékvezető egyetemi tanára; *Végh József*, a Tan Kapuja Buddhista Főiskola könyvtárának munkatársa

Szerkesztőbizottság:

Biczák Péter (elnök)

**Borostyániné Rákóczi Mária, Kenyéri Kornélia,
Poprády Géza, dr. Tóth Elek**

Szerkesztik:

Győri Erzsébet, Sz. Nagy Lajos, Vajda Kornél

A szerkesztőség címe: Budapest, I. Budavári Palota F épület – Telefon: 224-3791

Közreadja: az Informatikai és Könyvtári Szövetség, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, az Országos Széchényi Könyvtár

Felelős kiadó: **Monok István**, az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatója

Készült az OSZK Nyomdaüzemében

Felelős vezető: **Burány Tamás**

Terjedelem: 5,7 A/5 kiadói ív. Munkaszám: 99.227

Lapunk megjelenéséhez támogatást kaptunk a Nemzeti Kulturális Alaptól

Terjeszti az Országos Széchényi Könyvtár

Előfizetési díj 1 évre 3000 forint. Egy szám ára 250 forint

HU-ISSN 1216-6804

50 éves az egyetemi szintű könyvtárosképzés

Az ELTE BTK Könyvtártudományi-Informatikai Tanszéke 1999. október huszadikán – tudományos konferencia keretében – ünnepelte az egyetemi szintű könyvtárosképzés kezdetének 50. évfordulóját.

Amint arra a 3K idei júliusi számában célzás-utalás történt, ez a konferencia nem valamiféle zártkörű rendezvény volt, a nyilvánosságot kizáró intimus esemény. Sőt! Az ELTE Dísztermében több százan jelentek meg, könyvtári életünk jelesei éppúgy, mint valahai és mostani hallgatók, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma vezető tisztségviselői (Rónai Iván főosztályvezető és Skaliczki Judit osztályvezető) éppúgy megtisztelték jelenlétükkel és szárnyas szavaikkal az összejevetelt, mint az ELTE dékánhelyetese, vagy a sajtó képviselői.

A konferencián dr. Sebestyén György, a Könyvtártudományi-Informatikai Tanszék vezetője elnökölt, és az egyetemi valamint minisztériumi vezetők üdvözlő szavai után ő tartotta a konferencia első előadását is. Előadásának (A Könyvtártudományi-Informatikai Tanszék jelentősége a képzésben) legfontosabb részei a 3K e számában olvashatók. Utána Babiczky Béla tanár úr szólott könyvtárügyünk kialakulásának évei-ben, Kókay György az első könyvtárszakos hallgatók élményeiről, Szabó Sándor a Tanszék közelmúltjáról, arról, hogy miként alakult élete a „változó világban”. Az ő előadásai a Könyvtári Figyelő hasábjain jelennek meg, a 3K e száma közli viszont Horváth Tibor nagyszabású ex-
pozíóját a könyvtár- és információtudomány tartalmi értelmezhetőségé-
nek problémáiról.

A konferencia délutánja afféle kerekasztal-beszélgetéssé alakult, ezen Bényei Miklós, Bobokné Belányi Beáta és Sütheő Péter cseréltek eszmét a könyvtáros-informatikus szakemberképzés jövőjéről. (E ke-
rekasztal-beszélgetésről, valamint a jubileummal összefüggő, a tanszék-
ken rendezett, több hétre elhúzódó klub-beszélgetésekről a 3K a közeli
jövőben fog beszámolni.)

Jelentős, nagyszabású konferencia volt, méltó a Tanszékhez is, az im-
máron 50 esztendőös egyetemi szintű könyvtárosképzés híréhez-rangjá-
hoz is.

* * *

A könyvtártudományi-informatikai tanszék jelentősége a képzésben

Megköszönöm az ünnepségünket megnyitó minisztériumi és egyetemi vezetőik tiszteletreméltó szavait és ezzel kezdetét veszi a *tematikus* ülés. Mielőtt azonban felolvassám előadásomat, engedjék meg, hogy a magam és mindannyiunk nevében meleg szeretettel és nagy tisztelettel köszöntsem tanszékünk doyenjét, a körünkben megjelent dr. Babiczky Béla tanár urat, aki az idén töltötte be 80. életévét és már 50 évvel ezelőtt is itt volt a tanszék *alapításánál*. Most igazából véve nem is tudom, hogy nekünk-e meghatóbb érzés az, hogy itt köszönthetjük az 50. évfordulón, vagy pedig öneki jelent egy páratlan, felülmúlhatatlan élményt, hogy *jó egészségben és a legtéljesebb* szellemi erőben itt ünnepelhet velünk és majd megtartja rendkívül érdekes előadását.

Nagy tisztelettel köszöntjük tehát őt.

Az én feladatomban az, hogy előadásom keretében ismertessem Önökkel a tanszékünk jelentőségét a felsőfokú könyvtárosképzésben és az 50. évforduló alkalmából beszéljek Önöknek a tanszék helyzetéről. Nos, mindenkinek örömmel adhatom tudtára, hogy a tanszék, mint láthatjuk, jól van, és sikeresen vette az 1999. év *különösen nehéz és meredek akadályait*. Néhány hónappal ezelőtt estünk át az egész ELTE akkreditációjának a keretében egy nagy megmérgettelésen, amely érzésünk szerint igen sikeresen zárult, és fizikai létünkben sem viselt meg bennünket különösebben az ELTE múzeum körüli épülettömbjének általános rekonstrukciója.

Ezek tehát a legaktuálisabb fejlemények. Természetesen szeretnék egy *minél részletesebb beszámolót és elemzést* adni a tanszék működéséről, jelentőségéről, ezt azonban nem tudom megtenni anélkül, hogy ne helyezzem el a tanszékot egyrészt a magyar felsőoktatás egészében, másrészt pedig a nemzetközi és hazai könyvtárügy rendszerében.

Fontos azt látni, hogy alapításunk után kerek negyven évig *mi voltunk* az ország *egyetlen* könyvtártudományi tanszéke. Úgy is mondhatnám, hogy *a Tanszék* voltunk, nagy T-vel. Azután 1989-ben megalakult a debreceni, majd a közelmúltban a szegedi egyetemi tanszék. A két új tanszék létrejöttét úgy *én magam* mint valamennyi kollégám is igen nagy örömmel üdvözlöttük. A mi tanszékünk részéről soha senki nem érezte úgy, hogy a két új tanszék *bármilyen vonatkozásban* is árthatna a mi presztízsünknek és teljessen egyetértünk az MKE új elnökének nyilatkozatával, miszerint „Nem szabad és nem érdemes presztízs játékokat játszani.” Mert az igazi presztízs abban áll, hogy az ezredforduló Magyarországon olyan *nagy a kereslet* az egyetemi könyvtárosképzés iránt, hogy *ezt csak három tanszék* tudja kielégíteni. A három tanszék tehát egyértelműen a magyar könyvtárügy és ezen keresztül a magyar kultúra presztízsét növeli.

Persze, ebben a hármas felállásban mindenkinek megvan a maga sajátos arculata, sajátos funkciója, amely elválaszthatatlan egységet kell, hogy alkosson

részben a nemzetközi könyvtárügy trendjeivel, részben a magyar könyvtári rendszerrel. Ismét hadd idézzem Ambrus Lászlót: „Úgy látom, hogy a döntési, probléma-megoldási helyeck *sokfélék* lettek. *Egyáltalán nem centralizáltak*. Nem a minisztériumban fognak eldőlni vagy az MKE-ben, hanem Brüsszeltől Zsadányig, szóval *nagyon sok ponton*. Már most ebben a *multicentrikus világban* felerősödik az *együttműködés* igénye. Nagyon nagy szükség van arra, hogy a könyvtárügy *különböző rétegei, szintjei, metszetei* egymásra találjanak.”

A fentiekből tanszékünk számára az következik, hogy csak úgy találhatjuk meg igazi szerepünket és jelentőségünket, ha mi is a legteljesebb összhangra és együttműködésre törekszünk mind a globalizált világ, mind pedig az információs társadalom könyvtári szereplőivel.

Kik is vagyunk mi könyvtárosok? Mi képezi a mi identitásunkat, milyen kép él rólunk a modern társadalomban és mindezek milyen közérzetet alakítanak ki bennünk?

Korunkban a könyvtári szakma is rendkívül nagy arányban specializálódott. Vannak pl. iskolai könyvtárosok, vannak gyermek-, zenei-, orvosi, műszaki és sok más egyéb területen működő könyvtárosok. De a közérzet szerint alapvetően két csoport létezik: a panaszkodó, boldogtalan könyvtárosok és a boldog, sikerélményekben dúskáló könyvtárosok. Azt, hogy most tippeljek e két kategória egymáshoz való számbeli arányára, ne várja tőlem senki, sőt, senkit sem akarok meggyanúsítani azzal, hogy ő *panaszkodó* könyvtáros lenne. Inkább fogjuk fel a dolgot úgy, hogy van egy veszélyes kis démon, aki ha nem vigyázunk, pesszimizmusra és zúgolódásra késztet bennünket. Amikor valaki pl. azt mondja, hogy kollégák, *a könyvtárak számára ki kellene találni valami jó boltot*, a kis démon azt válaszolja: csak egy biztos bolt van, a sírbolt. *Azután ez a kis démon hamis analógiákat is gyárt számunkra, el akarja pl. hitetni velünk, hogy olyanok vagyunk, mint az a zenekar, amely az újságban imígyen hirdet: „Szimfonikus zenekar zenészeket vesz fel, zenészek hozzanak hangszert, kottát, kottatartót, széket, takarítónőt, pénzt terembérrre, pénzt fűtésre, pénzt mindenre. Jelige: hangvilla, az van.”*

Hazudik nekünk a pesszimizmus démona, hiszen még a legkisebb könyvtárakban is *sokszázszerszer több* érték van, mint egy darab hangvilla. Ahogyan az európai integrációnk előrehalad, láthatjuk, milyen nagy emelkedésnek indultak az ingatlanárak, a festmények és műkincsek árai, és bizony a könyvek ára is. Dolgozószobám ablaka a Központi Antikváriumra néz, amely változatlanul igen frekvenciált hely. Nos az elmúlt években közvetlen közelében 4 másik antikvárium, továbbá két könyvesbolt nyílt meg, amelyekben szintén virágzik az üzlet. Nem hiszem, hogy túlzok, ha azt mondom, hogy egy helyen lévő könyvtárpépület ma olyan ingatlan, amelynek téglái szép lassan, de biztosan kezdenek arannyá átalakulni és az állomány minden könyvlapja olyan részvény, amelyeknek árfolyama meg fog sokszorozódni. Én tehát kedves kollégák, mint látják, inkább az optimizmus angyalkájára hallgatok.

Tanszékünk oktatógárdájában rajtam kívül négy teljes munkaidejű oktató dolgozik, mindnyájan rendelkeznek a beosztásukhoz szükséges tudományos fokozattal. Kilenc olyan megbízott előadónk van, akik valamely állandó jellegű előadást és/vagy szemináriumot tartanak. Közülük ketten más könyvtártudományi tanszékek tanszékvezetői, ketten Széchenyi ösztöndíjas docensek, akik egy másik tanszéken, illetve egyetemen tanítanak teljes munkaidőben, hárman veze-

tő beosztásban vannak vagy voltak országos hatókörű szakkönyvtárban, végül ketten a könyvtörténeti kutatások kiemelkedő tudósai, kandidátusi fokozattal.

Jelenleg a hallgató-tanár viszony harmonikusnak, optimálisnak mondható. Persze míg hallgatók, tanárok és vizsgák lesznek, addig a hallgatói elégedetlenség és kritika bizonyos fokig normális és állandó jelenségek maradnak, de most én nem erről akarok beszélni. Én azokról az esetekről kívánok szólni, amikor a hallgatói kritika megszokott hullámai viharossá válnak, a kritikák olyan élesség és mennyiségük olyan mértékűvé dagad, hogy ezekről még a szaksajtó is beszámol.

Nem véletlen, hogy a szaksajtó ilyen témájú publikációi tanszékünk 50 éves története során egyrészt 1956-ban, másrészt a 90-es évek elején jelentek meg. Ezekben az időkben a tanszék nagyon kemény kritikákat kapott a véleményüket publikáló hallgatóktól. 1956 májusában az ifjú Katona Tamás Bicskéről pl. azt írja, hogy

„Lehetetlen az egyetemi oktatómunkáról hallgatni. Jobban esnék, ha az egyetemi oktató- és nevelőmunkájáról írhatnék, de az egyetemi könyvtárosképzés a neveléssel semmit sem törődik.” Ebből a kijelentésből azt hihetnénk, hogy ha a nevelőmunka rossz is, de legalább az oktatás eredményesen folyik. Katona azonban ebbéli hitünkben is igyekszik megingatni bennünket, amikor azt fejtegeti, hogy a gyakorlati könyvtári munkát nem a tanszéken, hanem egy könyvből tanulta meg.

Mint említettem, a kilencvenes évek elején ismét felerősödtek a kritikus vélemények, amelyeket Mikulás Gábor elemzett és foglalt össze 1992-ben. Ebből az összefoglalóból az is kitűnt, hogy tanszékünkön a hallgatók nem az apróbb részletekkel, nem is valamelyik szakterület oktatásával, hanem idézem: „leginkább a könyvtárosképzés egészével voltak elégedetlenek és változásokat tartottak szükségesnek.” A jelenlegi helyzet nyugodt és viszonylag harmonikusnak látszik.

Igen nagy megtiszteltetés volt tanszékünk számára, hogy az ELTE Bölcsészettudományi Kara adhatott helyet a szakági követelményeket kidolgozó bizottság ülésének. 1999. január 23-án került sor arra az összejevetelre, amelyen Monok István elnökle alatt sikerült kidolgoznunk és akkreditációs eljárásra bocsátanunk a magyar főiskolai és egyetemi könyvtárosképzés országos képesítési követelményeinek rendszerét. Munkánkat egyébként a bölcsészettudományi szakág képesítési követelményeit kidolgozó bizottság keretein belül végeztük, és a jelenlévők nagy meglepedésére az érdekelt tanszékvezetők többsége részt tudott venni ebben a rendkívül fontos, teljes joggal korszakalkotónak nevezhető tevékenységben, amikor is úgy érzem, hogy olyan meghatározó dolgokban juthatunk nevezőre, mint az intézményeink közötti *átjárhatóság*, valamint a tananyagok, a tantervek és a kreditrendszer egységesítése. Az ülés igen baráti, konstruktív légkörben zajlott le. Kiemelkedő eredménynek tartom azt az egyhangúan elfogadott javaslatunkat, amely szerint a jövőben minden főiskolai és egyetemi diplomába a „*könyvtáros-informatikus*” végzettség kerüljön. Gyönyörűen hangzó cím ez, különösen azért, mert Yonei Mashuda nagy művében, az Információs társadalomban azt jósolja, hogy a XXI. században a homo sapienst felváltja a homo informaticus, és a homo informaticus krémjét kétségtelenül a bibliotecarius informaticus fogja képviselni.

A könyvtárhasználatra való oktatás bevezetésével kapcsolatos fejlemények Bényei Miklós kutatásaival kaptak lendületet, aki az egyetemi-főiskolai hallgatók könyvtárhasználatáról készített esztanulmányt 1996-ban. A problémakör fontosságát felismerte a Nemzeti Kulturális Alap Könyvtári Kollégiuma is, amely támogatásban részesített egy olyan kutatási programot, amely Nagy Attila irányítása alatt a főiskolai és egyetemi hallgatók olvasási kultúráját és könyvtárhasználati szokásait vizsgálta meg. A vizsgálat eredményeit összefoglalva Nagy Attila nagyon határozottan kimondja azt, hogy „legalább a leendő értelmiség, a főiskolai, egyetemi hallgatók esetében óhatatlanul szükség lenne az eddigieknél jóval hatékonyabban, »nem középiskolás fokon« tanítani – főként a pedagógusképző intézetekben – az eszközöket, az információkereső technikát, valamint a könyv- és könyvtárhasználati módszereket. Mégpedig lehetőleg nem csupán önkéntes alapon, hanem az értelmiségképzés részeként, tantervi keretekben rögzített kreditekben.” Tanszékünk a legteljesebb mértékben egyetért Nagy Attilával, és ez az egyetértés nem áll meg az elveknél, hanem mindezt a *gyakorlatban is* meg akarjuk valósítani. Kolléganőm, Bobokné dr. Belányi Beáta a szerzője annak az előterjesztésnek, amely a könyvtárhasználatra való oktatás bevezetésének szükségességéről íródott. Engedjék meg, hogy ismertessem az előterjesztésbe foglalt legfontosabb javaslatokat. Elsősorban ugyanis arra teszünk javaslatot, hogy a tanárszakos hallgatók szakképzésébe a „nem szakos kötelező tanulmányok közé” bekerüljön a szakirodalmi és könyvtárhasználati ismeretek oktatása. Ennek megvalósítására jó lehetőséget adnak az ELTE Tanulmányi és Vizsgaszabályzat 9.1 és 9.3 pontjai. Habár a fenti pontok értelmében karunk hallgatói pl. számítástechnikai oktatásban is részesülnek, amelynek keretében egyes új típusú információhordozókkal is megismerkednek, azonban minden kedves kollégám egyet fog velem érteni abban, hogy bizonyos információhordozók ismerete nem pótolhatja sem az információkeresést, sem a források tudományos igényű ismeretét és használatát. A fentiek alapján tehát síkra szállunk azért, hogy a szaktanári módszertanban méltó helyet kapjon egyrészt a forrásismeret és használat, ill. a klasszikus és új típusú információkeresési technikák sokoldalú, készségszintre emelt ismerete. Erőfeszítésünkhöz egyre több szakmai támogatást kapunk, hiszen az e területen fellépő szükségletek egyre élesebben jelentkeznek és megoldásuk egyre sürgősebbé válik, ugyanakkor az információs társadalom fejlődése e megoldásokhoz egyre kedvezőbb feltételeket fog biztosítani.

A pedagógustovábbképzés keretében három pedagógus-továbbképzési programra adtunk be alapítási kérelmet a Pedagógus-továbbképzési Akkreditációs Bizottsághoz. Mindhárom programunkat akkreditálták, és erre joggal lehetünk büszkéek, hiszen az elutasítási arány nagyon nagy volt.

Pedagógus-továbbképzési programjaink alapvetően a könyvtári informatika és az elektronikus tájékoztatás minél szélesebb körű alkalmazását szorgalmazzák az oktató-nevelő munkában. 3 fő területtel foglalkozunk: Internet, multimédia és elektronikus adatbázisok.

Sok érdekes tapasztalatot szereztünk mind a továbbképzési programok alapítása során, mind pedig az akkreditációs eljárás lefolytatásában. Ezek a tapasztalatok két fő területre vonatkoznak. Az első terület alapvetően professzionális jellegű, meg kell ugyanis tanulni azokat a szakmai és technikai fogásokat, ame-

lyek segítségével precízen azonosíthatjuk programunk célcsoportját, pontosan definiálhatjuk a célok, a tartalom, a módszertan, a számonkérés és a minőség-ellenőrzés, valamint a tárgyi és személyi feltételek biztosításának kritériumrendszerét és ezeket komplex, de koherens rendszerré tudjuk formálni.

A második terület az alapítási kérelmek sikeres pályázatásával, ill. az akkreditációs eljárás által kialakított akadálypályák és labirintusok sikeres leküzdéséből fakadó tapasztalatainkat foglalja magában.

Ismét aktuálissá vált a könyvtáros-továbbképzési rendszer bevezetése, amely sok tekintetben analóg a pedagógus-továbbképzési rendszerrel, éppen ezért a szakma szíves figyelmébe ajánljuk a továbbképzési programok sikeres kidolgozása, pályázatása, valamint az akkreditációs eljárás lefolytatása során szerzett sokoldalú és aktuális tapasztalatainkat.

A pályázati rendszer és a pályázati tapasztalatok fontosságát felismerve ezeket nemcsak a nappali és kiegészítő képzés tananyagába építettük be, de gyakorlatilag ezek a témák adták az 1998/1999 tanévben megrendezett nyílt napok tematikáját is.

Kiemelkedő, országos jelentősége van annak, hogy Bényei Miklós vezetésével létrejött az MKE oktatási-képzési munkacsoportja.

A Magyar Könyvtárosok Egyesületének 1998 novemberében megválasztott elnöksége 1999. január 9-ei ülésén úgy határozott, hogy hat munkacsoportot hoz létre; ezek egyike az oktatási-képzési kérdésekkel, tennivalókkal foglalkozik.

Az oktatási-képzési munkacsoport *általános feladatait* alapvetően az MKE Alapszabály 2.§-a (2) bekezdésének b) pontja és (3) bekezdésének a) pontja határozza meg. Az előbbi kimondja: „Az egyesület célja, hogy (...) gyarapítsa tagjainak szakmai és általános ismereteit és fejlessze hivatástudatát; foglaljon állást a könyvtárosképzés és -továbbképzés kérdéseiben; kísérelje figyelemmel és véle-

ményezze a képző intézmények munkáját.” Az utóbbiban az áll, hogy az egyesület „előadásokat, (...) tanfolyamokat (...) szervez.”

A munkacsoport *konkrét feladatai* a következők lehetnek tanszékünk vonatkozásában:

- a felsőfokú könyvtárosképzés helyzetének figyelemmel kísérése, fejlesztésének támogatása, szükség szerint ajánlások megfogalmazása; az elnökség megbízásából a felsőoktatási törvény módosítására és a törvény végrehajtása során keletkező jogszabályokra (pl. az oklevél-követelményekre) vonatkozó tervek véleményezése;
- a könyvtári asszisztensek képzésével és más, a KMK (illetve a majdani Könyvtári Intézet) és a megyei könyvtárak által szervezett, az 1997. évi CXL. törvény 60§ (3) bekezdésében és a 66.§ f) pontjában említett iskolarendszeren kívüli képzési formákkal kapcsolatos elnökségi állásfoglalások előkészítése;
- a könyvtári szakemberek képzési feltételeinek (és kedvezményeinek) szükséges és az 1997. évi CXL. törvény 69.§ a) pontjában is jelzett módosítására ajánlások kidolgozása;
- az 1997. évi CXL. törvény 94.§-ában előírt képzési kötelezettségek teljesítésére kibocsátandó miniszteri rendelet előkészítésében való közreműködés, ennek keretében javaslatok kimunkálása; kiemelt figyelem a törvény által szorgalmazott és a kulturális kormányzat által anyagilag is támogatott továbbképzés megfelelő színvonalát garantáló szakmai akkreditáció biztosítására; e téren különösen szoros együttműködés a NKÖM illetékes szakosztályaival, valamint az Informatikai és Könyvtári Szövetséggel;
- szervezeti megoldás kezdeményezése a képzés és továbbképzés problémáinak megvitatására, az intézkedési tervek kidolgozására;
- az egyesület elnöksége által kezdeményezett, szervezett tanfolyamok és egyéb továbbképzési alkalmak lehetőségeinek mérlegelése és lebonyolításának segítése;
- a fiatal könyvtárosok továbbtanulásának egyesület támogatására vonatkozó elnökségi állásfoglalások előkészítése, az egyesületen belüli szervezeti összefogás;
- a lehetőségek függvényében a fiatal könyvtárosok szakmai kutatásait ösztönző pályázatok kiírásának és a jelesebb eredmények közzétételének kezdeményezése.

Ezek tehát a konkrét feladatok. És mi valósul meg ezekből? Nos, az MKE Elnöksége oktatási-képzési munkacsoportjának 1999. szeptember 23-ai ülésén a jelenlévő tagok a könyvtárosok kötelező továbbképzését is érintő rendelet tervezetével kapcsolatban a következőkben állapodtak meg:

- a) Mivel a tanfolyamok akkreditációja nagyon fontos kérdés, a munkacsoport tagjai levélben tegyenek javaslatot az Országos Kulturális Továbbképzési Akkreditációs Bizottság Könyvtári Szakbizottságának személyi összetételére.
- b) Ismerjük meg a szakma képviselőinek a továbbképzéssel összefüggő igényekről, elvárásokról. E célra a munkacsoport állítson össze egy kérdőívet, amelyet az Elnökség jóváhagyásával és az MKE Tanácsának közreműködésével juttassunk el az MKE szervezeteihez, kérve közreműködésüket.

Sebestyén György

A könyvtár- és információtudomány tartalmi értelmezhetőségének problémái

Amikor megkaptam a megtisztelő felkérést ennek az előadásnak megtartására, arra gondoltam, hogy könnyű feladatom lesz, hiszen Tamperében 1991-ben ebben a témában tartottak nemzetközi tanácskozást. Nincs más dolgom, mint összefoglalni és kommentálni az ott elhangzottakat. Aztán rádöbbentem, hogy a feladat mégsem olyan könnyű, mert ahány ország, a képzésnek annyi változata alakult ki, szinte követhetetlenül sokféle. Sőt, ahány képzési hely, annyi a változat pl. Magyarországon is.

A tarkaság ellenére is tapasztalható azonban a képzésben néhány általános tendencia. Az előadásban ezek közül szeretnék egyet-egyet vázolni megtoldva néhány hazai jellegzetesség ismertetésével is.

Mondandómat három téma köré csoportosítom.

1. Az információtudomány (hagyományosan a könyvtártudomány, dokumentáció, szakirodalmi informatika nevet is viseli) meg tudja határozni önálló tárgyát; mondván, feladata az eredeti információ átalakítása reprezentációjává. Ennek az átalakításnak eredményeként jelenik meg az ún. szurrogátum – talán ezen a néven ismerősebb –, amely egy ötéves egyetemi vagy négyéves főiskolai képzés tananyagának központjában állhat. Ez a mai könyvtár, az ismeretgazdálkodó könyvtár fő problémája.

2. Meg kell vizsgálnunk az információtudománynak és határterületeinek [szociológia, információelmélet, logika, nyelvtudomány (pontosabban szövegtan), számítógéptudomány stb.] viszonyát abból a szempontból, hogy az információtudományt sokáig ezek valamelyikére kívánták építeni alkalmazott tudományként.

3. A tudáshoz való hozzáférés emberi jog, ennek intézménye a könyvtár (bár nem feltétlenül). A mai, de főként a jövő társadalmában a jog gyakorlása összefügg azzal a kérdéssel, hogy a tudásalapú társadalomban mi köti össze az ismereteket a polgárokkal, akik az információhoz való hozzáférést életük természetes részének tekintik.

Vegyük a három kérdéskört egyenként.

1.

A „könyvtártudomány” elnevezést Schrettinger használta először még a múlt század elején; könyvtártani alapvetése a német egyetemi könyvtárakban vált a könyvtári know-how alapjává, ennek következtében nálunk is. Koncepciójában a dokumentumok – főként könyvek – tematikai kezelésére azonban csak átfogó szakcsoportok kialakítására futotta. Még az ő idejében az egyetemekhez kötődő tudomány mellett megjelent az ipar, jelesen a gyógyszerkémia, illetve a kémia másfajta igénye. Arra voltak kíváncsiak, hogy tudományukban milyen új eredmé-

nyek születnek, erről gyors, azonnali értesítést vártak, ráadásul pontos és kimerítő tartalmi ismertetéssel. A referáló folyóirat elégitette ki ezt az igényt, de az új tájékoztatási eszköz mellett egyben új ismeretág is született, amelyet kicsit később P. Otlet dokumentációnak nevezett.

Ettől az időtől kezdve szakmánk egy töretlen fejlődési ívet ír le a tartalmakra, magára az ismeretekre összpontosító tartalomipar megszületéséig. Ennek a tevékenységnek megfelelő intézmény a tudásgazdálkodó, ismeretszervező könyvtár. Hangsúlyja nem a dokumentumokra esik, hanem a tudás, az ismeret válik tevékenysége tárgyává. A dokumentum csak annyiban fontos, amennyiben bármely ismeretnek, szellemi alkotásnak szüksége van fizikai hordozóra.

Csakhogy az ismeret, a tudás szöveg formájában jelenik meg. A „szöveg” itt a szövegten nagyon tág jelentésében értendő. Ha most újra idézem Deschatelets tézisét, hogy szakmánk feladata az eredeti szöveg átalakítása reprezentációjává, akkor az információtudomány valódi tárgyát is meghatároztuk. Persze ez a reprezentáció – szakmánk nyelvén szurrogátum – terjedelmében igen tág tartományban jelenik meg, mert sokféle. Lehet az eredeti szöveget azonosító kód csupán, az intervallum másik szélén maga a szöveg. Sőt, tárolhatjuk a teljes szöveget kiegészítésekkel bővítve. Egy tipikus reprezentáció azonban azonosító leírásból, kivonatból vagy referátumból, illetve indexelő kifejezésekből áll. A reprezentáció úgy fogható fel, mint az eredeti szöveg kódolt képe, ezen keresztül az ember szellemi alkotásainak, ezen keresztül pedig a való világnak mása. Remélem, észrevették, hogy a reprezentáció nem az eredeti dokumentum, hanem a szövegtörzset sűrített mása; bár az is egy eset, amikor a szövegtörzset éppen annyi, amennyit hordozója, a dokumentum kötegel.

Két megjegyzést kell tennem.

Az első, hogy a kognitív tudományok értelmezésében vagy egyszerűen csak kognitív szemléletben a reprezentáció előállításának eljárásai, egész filozófiája összekapcsolódik a tudás, az ismeret struktúrájával. Nemcsak összekapcsolódik, hanem ráépül. Kétezer éves hitvallásunk Kallimakhosz óta, hogy a könyvtárak tematikai rendjük megalkotásakor kövessék azokat a szerkezeteket, amelyek magukban a tudományokban és művészetekben kialakultak. Régebben a filozófiai tudományrendszerek töltötték be ezt a szerepet. Alapfokon is tudják például, hogy Dewey a TO megalkotásakor F. Bacon filozófiai tudományrendszerére épített. Más kérdés, hogy manapság a tudományokat más szerkezetben látjuk: fogalmi hálóknak, amelyeket gráfok alakjában jelenítünk meg.

Erre vonatkozik szakmánk alaptörvénye, a Soergel posztulátum. Azt mondja ki, hogy a reprezentációban azoknak a fogalmaknak és fogalmi kapcsolatoknak kell megjelenennie, amelyek az eredeti szövegben éltek.

A mondottak egyik következményére fel kell hívjam figyelmüket. Ugyanis ezen a ponton szakmánkban világok válnak ketté, és bizonyos értelemben szembe kerülnek egymással. Ha ugyanis az eredeti szöveg fogalmi struktúráját és kapcsolatait kell a szurrogátumnak megjelenítenie, akkor nincs helye előre elkészített skémáknak, előre meghatározott relációknak, bár munkánkat könnyítő segédeszközként ilyeneket is használunk. Mert a szöveg hozzájuk nem igazodik, hanem a szerző eredeti szándéka és mondandója szerint alakul. Márpedig az uralkodó gyakorlat szereti az előregyártott struktúrák kényelmét. Ezek éppen az eredeti szöveg újdonságait tüntetik el, a nívót vágják le azzal, hogy a tudo-

mányok egy megelőző állapotának kereteibe és viszonyai közé helyezik vissza, mondhatnám: gyömöszölik vissza az újszerűséget, az eredetiséget is.

A kérdés bonyolultabb, mert az előzetes fogalmi elemzésnek vagy szöveg-clemzésnek is jogosultsága van a maga helyén.

Valódi nehézséget más jelent; nevezetesen az, hogy az eredetiben a fogalmak parttalanul jelennek meg, a relációk fajtája pedig elvileg végtelen. Hogyan követheti ezt a reprezentáció szövege? Mi módon biztosítható, hogy ne a káosz filozófiáját hirdessük, hogy rendszereink ne essenek szét? Mert ennél még a monomániás kész, merev és lezárt szkémák is jobbak lennének! Megnyugtató: a rend biztosítható. De ezek már olyan technológiai problémákat vetnek fel, amelyekre itt nincs mód kutyafuttában kitérni.

Az első kérdéskörrel készen is vagyunk és remélem, sikerült érzékeltetnem, hogy a vázolt elvekre az információtudomány felépíthető.

2.

Második problémakörként az információtudomány és a határterületek kapcsolatát ígértem olyan megfontolásból, hogy sokan ezek valamelyikére kívánták az információtudományt, még inkább a könyvtártudományt felépíteni. De tessék meggondolni: egy ilyen szándék, bármennyire is jóindulatú, eleve feltételezi, hogy a könyvtártudomány önállóan nem áll meg a lábán, tudományként csak egy másik diszciplínába kapaszkodva igazolhatja magát. Sokáig így is volt. De éppen az előző pontban vált láthatóvá az ismeretgazdálkodó könyvtár önálló arculata. Nincs szükség más tudomány gyámkodására, helyette a felnőtté vált információtudomány tudományközi kapcsolatait ajánlhatjuk mindannyiunk gazdagodására.

Függetlenül attól, hogy kinek milyen meggyőződése alakult ki a kérdésről, érdem néhány kapcsolódó tudományt szemügyre venni. Ezzel még nem sérül az információtudomány tudomány volta, mint ahogyan – analógiaként – az irodalomtudomány rangján nem esik csorba akkor, ha valaki lélektani vagy kommunikációelméleti, vagy akár más alapokon kívánja felépíteni.

Kezdem azzal, hogy Magyarországon a könyvtárosképzés a történettudománynak köszönheti megszületését. Tudósképzésként szervezték az ún. nem tanári szakokat, köztük a könyvtárosképzést is. Az akkor agyonideologizált egyetemen elhanyagolták a paleográfiát, kodikológiát, egyáltalán az eszmetörténet diszciplínáit is. Az új szakok csendesen meghúzódtak az egyetemen. Amikor az osztályharcos paradigmán egyoldalú repedések keletkeztek, akkor került tanszékünk élére Kovács Máté, aki – óriási tapasztalattal a háta mögött – csakhamar belátta, hogy egy jobbára a történeti segédtudományok Prokrusztész-ágyába szorított könyvtár szak felett meghúzhatják a lélekharangot, ha visszahúzódsából nem lép aktívabb színterekre. Bibliológiai koncepciója főként a francia szociológia hatására keletkezett. Másként látta a könyvtárakat, fordulatot hozott a képzésben. Településszerkezetekre vetítette őket, ellátási mutatókkal operált, egy szóval a könyvtárakat az élő társadalom élő intézményeként kezelte. Egészen más felállásban a művelődésszociológia mind a mai napig vonzó a könyvtárak

számára. Ugyanennek szakkönyvtári vonulatában a user studies felelne meg, illetve a tudománymetria, bibliometria.

Ez a törekvés csak abból a szempontból bírálható, ha ez bíráló egyáltalán, hogy az információtudománynak csak kis felületét érinti, a nagyobbik rész kiesik az ilyen módon meghatározható keretkből.

Mindenesetre ebből az időből ered az a méltatlan, de magát szívósan tartó vita, amelyben a történeti tárgyakat szembeállították az ún. nem történeti diszciplínákkal. Holott nincs ilyen szembeállítás. Nem is abban állt volna a vita káros hatása, hogy a történeti stúdiumok mellé az információtudomány egy-két ágazatát kívánták felzárkóztatni, mert ez rendben lett volna. De nem ezt akarták. Hanem a „polcológiának” – értik: a napi gyakorlatból eredő adminisztrációs és technikai (egyébként fontos tudnivalók) ömlényének – keresték a helyét és keresik a mai napig.

A nagyvilágban ezalatt szintén a határterületek segítségével keresték az információtudomány alapjait. Elsőként talán az információelméletet kísértették meg. Elég formálisan. A problémát abban látták, hogy az információelmélet alapfogalmát értelmezzék könyvtári eljárásokban. Emlékszem professzori írásokra, amelyekben az entrópia törvényt vezették be a könyvtárakba. Ez lehetséges, mert entrópia mindenütt érvényesül. De minek? Mit magyaráz meg? Egyszóval az első nekifutás nem volt sikeres. Napjainkban azonban ez a gondolat újra feltámadt, kevésbé formálisan, erőltettség nélkül. Ezen az úton alkalom nyílik bizonyos magaslatok megcélzására is, hiszen az információt „mint olyant”, önmagában valót, a lét alapformájaként lehet boncolgatni. K. Schrader egy könyvben pl. az információnak 134 meghatározását gyűjtötte egybe, amelyhez még „irodalmi”, sőt amatőr meghatározások csaphatók hozzá. (Nem tudom, hogy vannak vele, de nékem elég egyetlen meghatározás, a Shannon-féle.) Lehet tehát egy hermeneutikai, szövegértelmezési tetszetős diszciplínát, avagy egy-két szemesztert lét-rehozni. A könyvtárakat lehet értelmezni a shannon-i közlési modell adó-csatorna-vevő skémájában. Bár, az utóbbi már a tágabb kommunikációelmélet kereteit mutatja. Az információelméletnek azonban nem annyira ezért lehetünk hálásak, hanem azért, mert – az ún. strukturális információelmélet – számunkra az információnak új egységeit, a metront és logont kínálja. Ezekből pedig sok minden levezethető. Ennélfogva az információtudomány végleg összenőtt az információelmélettel. Anélkül persze, hogy szakmánk alfáját és omegáját benne keresnénk.

Nagyobb zavart okozott az informatika. Most meggyónom Önöknek, tíz-húsz évvel ezelőtt én is használtam tudományunkra ezt a megnevezést, mondván, hogy a könyvtártudományból kinőtt ismeretágunk nem más, mint az alkalmazott szakinformatikák egyike. Tanszékeink jelentős részét ma is ilyenformán nevezik. A terminológiai zűrzavart az is okozta, hogy az informatika kifejezést két helyről vettük át. A franciáktól és az oroszoktól. A franciáknál általános számítógéptudományt jelöl, az oroszoknál meg olyasmit, mint nálunk (és máshol is) a dokumentáció jelent. A KSH sokat publikáló szakemberei átvették a francia szóhasználatot, a hazai dokumentációs intézmények pedig az oroszokét. Emlékezzenek, ekkor zajlott a KGST együttműködés nyüzsgő, ám verbális élete. Az angol szóhasználat tiszta volt: computer science és information science. Mindaddig, amíg

ők is át nem vették az orosz szóhasználatot tükörfordításban, informatics néven. Teljes lett a zűrzavar. Emlékszem egy külföldi professzorra, akitől megkérdeztem, mit is tanít közelebről. Informatikát – válaszolt –, de ne kérdezze meg, hogy mit jelent, mert mindenkinél azt jelenti, amit beletesz.

Ma azért már csillapodott a zavar, az informatika nálunk is számítógéptudományt jelöl, pontosabban az alkalmazotti matematikának a számítógépekkel érintkező részét. Mondom most nagy féltékenységgel, egyben kérem Önöket, ne mondjanak ellent, mert biztosan igazuk lesz.

Lehetne folytatni a határterületek összefonódását az információtudománnyal. További fejtegetés – hogy éljek az információelmélet szakkifejezésével – már redundáns lenne. Egy szélsőséges példát azonban még említenék. A könyvtár- és információtudomány a retorika részének is tekinthető. Ha csodálkozni akarnának, ne tegyék. Arra gondoljanak, hogy a retorikát már a septem artes liberales a nyelvi, a grammatikai triviumban szerepelteti. A legalapvetőbb tudnivalók között, amelyek a nyelvhez, beszédhez kötődnek. Klasszikus és igen vonzó felfogásában a retorika az etikai és esztétikai ember tudása. Azért, hogy tanítson, meggyőzzön és befolyásoljon. Van még egy harmadik cél is: tetszeni akar. (Ha az utóbbi helyett az „önfeláldozás” vállalása állna, akkor a papi hivatás makulátlan hármását kapnánk.) Tehát nagyon nagy dolgokról van itt szó a könyvtárak kapcsán, kétezer éves hivatás körvonalai bonthatók ki belőle. (No, de ezt a „befolyásol” tulajdonságot gyakran vitték akkora túlzásokba, hogy ezúttal jobb elfeledkezni róla.) Végülis, besorolásunk a retorikához nem is nagy bolondság.

3.

A harmadik problémakör úgy szólt, hogy a tudásalapú társadalomban az ismereteket, bármely információt a könyvtár viszi bármely állampolgárhoz. Amikor a tudástársadalomról elmélkedünk, a jelenlegi társadalmi feltételek változtatlanságát valljuk, és a mai társadalmi trendeket hosszabbítjuk meg a jövőre. Mosolyogva gondolunk arra, hogy az értelmiség Platon óta ábrándozik arról, hogy a társadalmat majd a bölcsök vezetik, és az ész fogja uralni. Adja Isten, hogy ez a prognózis ezúttal igaz legyen. Annyi reményünk lehet, hogy ha a jelenlegi trendek lesznek érvényben, talán nincs is más választás.

Ebben a nem is nagyon távoli jövőben már ma sejthető mechanizmusok formálódnak, a minden állampolgár demokráciájának gyakorlását szolgáló tájékoztató mechanizmusok is. A könyvtáron kívül nincs más intézmény, amely képes lenne a társadalom által birtokolt információt, tudást szervezeten biztosítani minden állampolgár számára.

De ez a mechanizmus még nem működik, csak csírájában jelent meg. Ahogy a szociológusok mondják, itt létezik egy hiányzó láncszem, összekötő láncszem, ami nem lehet más, mint a könyvtár.

Számunkra az a kérdés ezek után, hogy milyen az a könyvtárkép, amelyet az oktatásban a hallgatók számára felrajzoltunk? Kap-e a hallgató egyáltalán olyan könyvtárképet, amely modell értékű és eléggé perspektivikus is? Azt hiszem, ezen a téren nagy hiányosságok mutatkoznak.

Nem nyújtunk ilyen könyvtárképet, az oktatásban annak a könyvtárnak napi gyakorlata jelenik meg, amelyet a tanár éppen ismer. Egy többé-kevésbé elmaradt hazai könyvtárügy intézményei ennél fogva még mércéül is szolgálnak, azért ezek a könyvtárképek visszahúzó erejűek.

A könyvtárak és a társadalom kapcsolatát elég jól visszaadják a szakmai nyilvánvalóságokat keretbe foglaló öttörvények. Az első öt törvényt még apáink-nagyapáink asztalára Ranganathan tette. A szakma változásait firtató nyugtalanság okozta, hogy hirtelen elszaporodtak az öttörvények. Napjaink nagy öregje, M. Line csak legyintett ezekre, s azt mondta: egyetlen mondatba sűrítendő az egész. A könyvtárak dolga nem más, mint managing information resources for people. Világos: nincs szó dokumentumról, könyvről, olvasóról, felhasználóról, hanem információs forrásokról és az emberekről. Tehát mindenkiről és minden forrásról.

Még egyszer: bármely információt el kell juttatni bárki számára bárhová. De ez már rendszerprobléma. Nincs autonóm könyvtár, elhanyagolhatók a könyvtárfajták különbségei. Vagy másként alakulnak a különbségek. A modern ellátásban megszűnik az egyenetlenség országok, régiók, települések között. Ebben áll a könyvtárak egysége, amelyet eddig csak hitvallásként hangoztattunk mindaddig, amíg a valóság ki nem józanított bennünket.

Szeretnünk is kell a könyvtárakat. Ebből ered a hivatástudat.

Pedig nem tudjuk pontosan, milyen lesz a jövő könyvtára. Hogy fogják hívni? Lesz-e könyv? Lesz-e írás egyáltalán? Lesz-e mindaz, amit a könyv és írás felidéz bennünk? Hinnünk kell, hogy lesz, hiszen az írás egész kultúránk fundamentuma – valljuk mi. Azt is, hogy az írást csak velünk együtt lehet elpusztítani.

Engedjék meg, hogy befejezésül felidézzem egy emlékemet.

Palcográfát a méltatlanul elfeledett nagytudású Mezey Lászlótól tanultuk. Az írást a Rákóczi korig tanította. Utolsó óráján a nagyságos fejedelem egyik levelét ismertette és mutatta, amelyet írója úgy datált, hogy írtam mindezt ekkor és ekkor a hársak alatt. Mezey szünetet tartott, felnézett és azt mondta: ... mert akkor még létezett az emberekben a poézis.

Kérdem Önöket, ki viszi át a poézist, ha mi nem? Azt a szellemet, amely megérintette 18. századi elődünket a hársak alatt.

Horváth Tibor

Szubjektív beszámoló egy nemzetközi konferenciáról

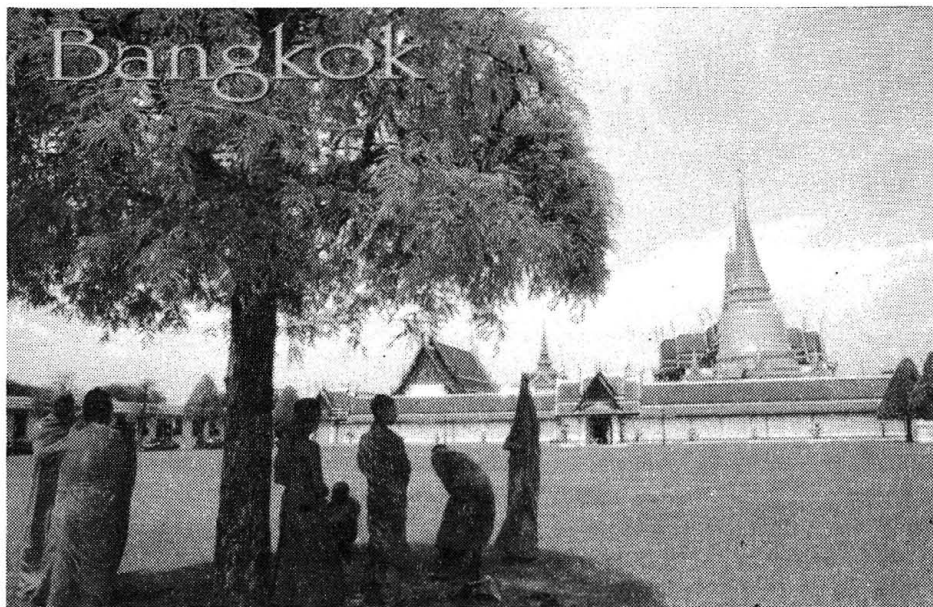
*Az IFLA 65. éves konferenciája, Bangkok,
1999. 08.19–29.*

A kongresszus – mint ez általában szokásos, s mint tette ezt más években is – jól hangzó címmel jelezte fő témaválasztását: „Libraries as gateways to an enlightened World”. A magyar nyelv gazdagsága következtében (ám az is lehet, hogy csak angol tudásom korlátai miatt) ezt többféleképpen is értelmezhetem, például úgy is, hogy „a könyvtárak mint a felvilágosult világba nyíló kapuk”, s úgy is, hogy a könyvtárba kell menni, hogy bejáratot leljünk egy értelmesebb világba. Mindenképpen szép, s ami a lényegét illeti, igaz idea, amely a mostanában hangulatunkra rátelepülő új évezredbe lépés lassan már térdig érő színpadi működésnek hatásmechanizmusával is rendelkezik. Mert mikor kell egy értelmesebb világba lépni, ha nem egy új évezred küszöbén?

Mielőtt bárki is félreértene, mindezt én szemernyi ironia nélkül mondom. Nagyon is komolyan hiszem, hogy a könyvtárak tényleg utak és eszközök egy értelmes vagy még értelmesebb világ létrejöttéhez. Eme megvilágosodásom persze nem ezen a konferencián következett be (s ez felveti azt a költői kérdést, hogy mit csináljon egy olyan Paulus, aki nem volt Saulus?), hanem ez már itthon megvolt nekem, egyre ember- és értelemközpontúbb könyvtári viszonyainknak köszönhetően. Sürgősen sietek azonban leszögezni, hogy a konferencián történő részvétel igen mély benyomásokat hagyott bennem akkor is, ha történetesen nem is ott szállt rám a Szentlélek. Egyfelől mert így igaz (mármint a mély benyomás), másfelől, mert soha nem fogok több pályázatot nyerni konferencián történő részvételre, ha úgy lehetne kivenni szavaimból, hogy úgyis tudtam én már mindent előre.

Politika és könyvtárpolitika

Az IFLA politizál, könyvtárpolitizál, s persze közvetetten „nagypolitizál” is, ami nem nagy baj, hisz belebeszélnek a politikába a könyvtárosokénál szerényebb képességűek is. Az IFLA most Ázsiában tartotta kongresszusát, Bangkokban. Hogy miért? Hát azért, amiért tavaly Európában, jövőre a Közel-Keleten, azután Észak-, majd a következő évben Dél-Amerikában. Az IFLA tekintélyes nemzetközi szervezet, megjelenése jelentőséget ad, jelentőséget sokszoroz a szakmának az adott régióban, s vagy büszkén mutatja teljesítményeit (Európa, Észak-Amerika) vagy példakövetésre óhajt ösztönözni, mint most éppen Ázsiában.

A konferenciát (s szerény személyemet) a monszun időszak Bangkokja fogadta. Még hozzá kiváló szervezethez. Szó szerint olyan légkört biztosított, amely rendkívül kedvezett az egyes szekciók látogatottságának. Ugyanis az első pillanattól az utolsóig felkínálta a választást: vagy 33 fokos és közel 100 százalékos páratartalmú, két perc alatt még az útlevelemből is nedvességet izzasztó szabad levegőn ténfereg a résztvevő, vagy 20 fokon légkondicionált, jó ülésű székekkel és minden technikával felszerelt elegáns termekben engedi tölteni az agyát. Az utóbbit elég sokan választották, az előbbi következtében én viszont kétszer is Ázsia szabad ege alá léphettem (ui. a repülőtér csarnokából egy oldalkijáron először kimenve automatikusan visszahőköltem: bizonyára a repülőtéri patyolat gőzcsarnokába tévedtem. Másodszorra, más kijáraton kimenve ugyanezt tapasztaltam, ekkor esett le, hogy ez a „szabad levegő”).

A konferenciának már említett fő témaválasztását a szervezők ékesszólóan indokolták. Az IFLA szerint az információ korszakában a könyvtáraknak nem csupán a tudomány és az információk szolgáltatóinak kell lenniük, hanem az állandó változásban lévő információs források és szolgáltatások széles köréhez kell kaput tárniuk. Ez szükségessé teszi annak a felismerését, hogy pusztán a mennyiség és a technikai hozzáférés bármihez korántsem biztosítja a minőséget s a kívánt információ megszerzését. A könyvtáraknak nagy szerepük kell legyen az adatoknak információvá, az információnak tudássá és a tudásnak bölcsességgé történő átalakításában, hogy mindezzel eszközt adjanak egy szebb jövő keresőinek a kezébe. Tevékenységüknek egy felvilágosultabb világ létrejöttéhez kell vezetnie, amelyet a béke, a szociális és gazdasági igazságosság, a szellem szabadsága, az emberi méltóság és jogok tisztelete, egészséges társadalmi és természeti környezet jellemez. A konferencia azt javasolja a nemzetközi könyvtári közös-

ségnek, hogy kötelezze el magát szembesülni a felvilágosultabb világ kihívásaival, amikor gyűjteményei és szolgáltatásai minőségére, a társadalom minden rétegéhez való közel kerülésre koncentrálnak, s amikor ezek érdekében erősíti helyzetét a dinamikus és globális információs piacon.

A három fő fejezet alá besorolt plenáris és szekció ülések, műhelyek kiválóan szolgálták a konferencia fő céljának megvalósulását. Az első fejezet „a kapuk erősítése” címet viselte, s valóban alapkérdéseket tárgyalt. Az információs folyamat törvényi környezete, a könyvtárosok képzése és továbbképzése, hatékony és gazdaságos kommunikációs csatornák, az élethosszig tartó tanulás kérdései képezték e kör előadásainak, megbeszéléseinek és nem ritkán vitáinak a tárgyát. A második fejezet „az információ minőségének és mennyiségének biztosítása” összefoglaló címmel nagyon fontos kérdésköröket tárgyalt. A minőségi információ források fejlesztése, a „search-enginek” és más eszközök fejlesztése az információs források jobb kihasználására, az UBC és UAP megváltozott feladatai, a mindenféle médiát igénybe vevő dokumentum-kiadás, a dokumentumörökség megőrzése mind olyan témák, amelyek napjaink könyvtári elméletét és gyakorlatát a leginkább foglalkoztatják. Végül a harmadik fejezet a „hálózatok az életminőség szolgálatában” címet kapta s olyan, témákkal foglalkozott, amelyek elemei ugyan a hazai könyvtárügynek is, azonban ennyire hangsúlyosan nem foglalkozunk velük. A következőkről volt ugyanis szó: könyvtárak a békéért s a konfliktus-megoldások szolgálatában, könyvtárak a kulturális fejlődés és az esztétikai befogadás szolgálatában, az egészséges test és ép lélek könyvtárai, hálózati szolgáltatások a hátrányos helyzetűek számára.

A konferencia a programfüzet tanúsága szerint 179 különféle programot kínált a résztvevőknek, beleértve a nyitó és záró plenáris tanácskozásokat, az állandó bizottsági üléseket, a választható kirándulást s természetesen a legnagyobb részben a szakmai előadásokat, műhelymunka lehetőségeket, vitafórumokat. Több mint két és fél ezer ember kezdte a napokat azzal, hogy az előző napokban vagy este gondosan bekarikázott, kiválasztott események helyszíneit keresse meg a világ egyik legnagyobb konferencia-építményében. Jómagam arra törekedtem, hogy azon területek előadásait, vitáit látogassam, amelyek elsősorban érdekelték, illetve szakmai szempontból is kissé konyítok hozzájuk.

A szakmai beszámoló előtt az IFLA korábban már említett „politizáló” aktivitásával kapcsolatosan két eseményről még röviden szólnom illik. A nyitó és a záró tanácsülésnek egyaránt fontos pontja volt (a vezető tisztségviselők ünnepélyes beszámolóit, jelentései mellett) az IFLA alapszabálya megváltoztatására tett javaslat s ennek következménye. A javaslatot kidolgozó bizottság (a későbbiekben még azért is szemrehányást kapott, mert csak angol nyelvterületről voltak tagjai) lényegében arról szólt, hogy a minél szélesebb nyitás érdekében, vagyis hogy minél több nemzet könyvtárosai vehessenek részt a szervezet felelős irányításában (Executive Board), ill. a szakmai területek irányításában (Professional Board), mind ezek létszámát, mind a jelölés és választás módját jelentősen meg kell változtatni. Az eredmény dinamikusabb és reprezentatívabb szerkezet lenne, ennek létrehozása esetén viszont szükségtelen bizonyos részérdekeket külön is képviselő szerkezeti elemek további fenntartása. Konkrétan a „Division 8” megszüntetését javasolták, amely csoportosulás eddig a fejletlenebb harmadik világ

könyvtári problémáival foglalkozott. A javaslat az érintettek és több „fejlett” kifejezett nemtetszésével találkozott, s az ezt követő közel egy hetes vita eredménye az lett, hogy az IFLA megújulása az említett divízió felszámolása nélkül fog bekövetkezni. A másik itt említendő esemény szélesebb kört érint, mint a harmadik világ, bár kétségtelenül ott a legjellemzőbb. A szolás, a kifejezés, publikáció, az információ szellemi szabadságával, ill. a hozzáférés szabadságával kapcsolatosan az IFLA konferencia keretében az előzőekkel foglalkozó FAIFE rövidítésű szervezet tartott találkozót, s egy meghívott nagyelőadás is ezzel foglalkozott. Miközben (egyik, nem érdektelen attitűdként) az elektronikus publikálás, hozzáférés területére egyre jobban benyomuló copyright mániát a könyvtárosok körében (a fejlettebbekében is) érzékelhető undorkodás fogadta, a komolyabb az afrikai és ázsiai világot érintő szabadságkorlátozások felemlítése volt. Az ázsiai főelőadó (Basil Fernando) az élethez, az intellektuális szabadsághoz való jogról és e témákat illetően a Kelet és a Nyugat közötti párbeszéd szükségességéről beszélt. Az ázsiai társadalmak fejlődésének történelmi háttere megrajzolása után, számomra – vagy ismereteim hiánya, vagy csak európaiságom következtében – újdonságot mondott, amikor arra figyelmeztetett, hogy a Nyugat, amikor az ún. „ázsiai hagyományos értékek” fennmaradását támogatja jó néhány gondolkodója és politikusa tevékeny részvételével, akkor lényegében a tekintélyelv alapján kormányzó hatalmat erősíti. Ez pedig a könyvtárak szerepének szükségszerű korlátozásához is vezet – vonhattam le a tanulságot már magam.

Hozzáférés az információhoz

Az előzőekben mondottakhoz jól illeszkedően a szakmai beszámoló első körülhatároltabb területét talán a fenti cím alatt tudom összefoglalni a legjobban. A konferencia vége felé egyre erősödött a meggyőződésem, hogy az egészet az a már felismert trend uralta, hogy a mai információs világ könyvtáraiban az elektronizáció a legfőbb rendező elv. A trendnek azonban a számomra „egészségesnek” mondható változata volt a domináns. A kérdés nem az, s már régen nem az, hogy Gutenberg-galaxis vagy elektronikus dokumentumvilág. A kérdés az, hogy a továbbra is fontos hagyományos és az egyre fontosabb nem hagyományos viszonyában az utóbbi minél jobb ki- és felhasználhatósága érdekében az előbbi, a hagyományosat ne emlékként őrizzük, hanem tudatosan alkalmazzuk vitathatatlan értékeit. A későbbiekben példákat is igyekszem az előbbi állítás igazának bizonyítására felhozni.

Számos előadás foglalkozott azzal, hogy egyre nő a WEB-en keresztül elérhető információk fontossága. Ezt még az sem gyengíti, hogy a konferencia adott földrajzi környezetét is tekintve igencsak hangsúlyos volt a megállapítás, hogy Ázsiában és Afrikában az Internet összehasonlíthatatlanul kisebb elterjedtségnek örvend mint például Európában vagy az Egyesült Államokban. A trend volt az érdekes: sok információ van a WEB-en, be kell tehát vonni ezt a forrást is a könyvtári információs szolgáltatásba. A fő téma a *hogyan* volt. Az előadók utaltak arra, hogy a könyvtár és a WEB között jelentős a különbség. Az előbbire az a jellemző, hogy olyan információt (és állományt) gyűjt, amely egy célzott felhasználói réteg számára szakszerű módon fel is van tárva, míg az Internetet a majdnem végtelen

információs tér, a koherens szervezés hiánya jellemzi a leginkább. Következésképp a könyvtári WEB-használó oldalán komoly navigációs problémák jelentkeznek, legyen ő kutató vagy csak éppen tájékozódni akaró ember.

Érdekesek voltak a megoldási javaslatok. Edward Lim, ausztráliai egyetemi könyvtáros előadásában arról szólt, hogy ezek a problémák lényegében három nagy csoportra oszthatók. Az első kettő az ún. search engine-okat, a harmadik az eddiginél nagyobb mérvű emberi beavatkozást érinti. Az utóbbit fejtette ki bővebben: mondván, hogy az itt jelentkező kérdések két alcsoportra bonthatók: a visszakeresés, az eredmények „learatása” folyamatában metaadatok használatára, míg a másik alcsoportba az olyan folyamatok tartoznak, amelyek a felhasználót kifejezetten a minőségi információk felleléséhez vezetik. Lim következtései nem csupán érdekesek, de a WEB világában ironikusak is: ahhoz, hogy a WEB-bel kapcsolatos legjellemzőbb nehézségeket megoldjuk, nem kell mást tennünk, mint a régi, klasszikus könyvtári feltárási módszerekhez és eszközökhöz visszanyúlnunk.

Három amerikai (a helyszínen bizonyára nem volt véletlen, hogy mindhárom kínai származású) továbbvitték a fentebb exponált téma tárgyalását, amikor a WEB esetében használható tartalmi hozzáférés strukturális és többnyelvűséggel összefüggő problémáiról értekeztek. Egyikük, Lois Mai Chan a szerkezeti megközelítésről szólva felhívta a figyelmet a WEB források szervezéséhez és menedzseléséhez szükséges változatos lehetőségek biztosításának a szükségességére. A szervezés lényege hierarchikus vagy osztályozó rendszeren alapuló formátumok létrehozása s az egyes információs szolgáltatások esetében az interoperabilitás megteremtése. Ekkor a legfontosabb és megválaszolendő kérdés: vajon a már létező osztályozó rendszerek közül válasszunk vagy fejlesszünk ki egy újat. A válaszadáshoz két út is vezethet. Az első a „felülről-lefelé” típusú megközelítés (amikor a világegyetemen vagy legalább is egy teljes nagy tudományterülettel kezd a könyvtáros, elvi alapon meghatározza a fő osztályokat, majd hierarchikusan egyre növekvően specifikus szintekre bontja tovább). A másik az ellenkező, az „alulról-felfelé” típusú megközelítés, amely speciális kifejezésekkel, elemekkel kezdődik (képzelnünk el egy WEB-oldalt), ezeket azután csoportosítjuk és szervezzük, vagyis először a mikrokozmosz, majd innen érünk a makrokozmoszhoz. A csatlakozó előadásban Xia Ling megismertetett bennünket a „tudomány osztály” (nem tudom, van-e rá magyar szakszó, tehát az angol nevét is ideírom: knowledge class) fogalmával, ami nem más, mint egy, a WEB-használók eddigi eszközeit kiegészítő eszköz, feladata, hogy az adott terület jellegzetességeit figyelembe vevő hozzáférési lehetőségeket kínáljon az információhoz. Az előadás vizuális szemléltetése meggyőző volt, képzelnünk el pl. egy olyan mindennap használt search engine-t, amelynek pl. egy tudományterületen keresést kínáló WEB-oldalán, az oldalon különböző fizikai területeken elhelyezett felületeken további, szakszemponitú, „tudomány osztály” hierarchián alapuló bontásokat is találunk, amelyek alá beszervezhetők a vonatkozó információk. A harmadik előadás (Marcia Lei Zeng tartotta) az előzőeket egészítette ki azzal, hogy a klasszikus search-engine-k nem csupán a knowledge class típusú, hanem a többnyelvű hozzáférést is biztosító kiegészítésekkel is szervezhetők. Állításait már létező eszközökre (pl. Northern Light és az Alta Vista search engine-k) alapozott kísérletei bemutatásával igazolta.

Azt hiszem, senki sem gondolná első pillantásra, hogy ezek az előadások nem az Internet-megszállott networkerek szekciójában, hanem a nagyon is konzervatív „Osztályozás és indexelés” szekcióban hangzottak el, pedig az utóbbi az igaz. S tudok még további két előadást is említeni annak alátámasztására, hogy a klasszikus könyvtári osztályozási elméletek és gyakorlat mennyire használható az új, az információs korszakban. Az egyik ismételt két kínaitól (immár az anyaországi Pekingből való Dongbo Wang és Hanqing Hou) származik, s arról számolt be, hogy a kínai DDC (Dewey tizedes osztályozás) számítógépes KWIC indexe létrehozásával egy tudományterületen (szociológia) mind a feltárás, mind a visszakeresés milyen sikeres lehet. A szentpétervári könyvtárosok (Irina Szvetkova és Julia Szelivanova) pedig az orosz „subject authority file” létrehozásának szükségességét azzal indokolták, hogy a tárgyszó alapján történő elektronikus visszakeresés lehet a felhasználó számára a leghatékonyabb, lévén hogy a tárgyszavak nyelve mindig is közel van magához a természetes nyelvhez, ennél fogva használata kényelmes. Az egyetlen problémájuk csupán az volt kezdetben, hogy már létező rendszerekre alapozzanak (pl. a Library of Congress-é), vagy saját orosz fejlesztésnek ki. Az utóbbi mellett döntöttek.

A következő terület, amiről beszámolnék, az

Új irányzatok a katalogizálásban: online katalogizálás

címet viselhetné. Benéztem a „Katalogizálás” szekció néhány előadására is, s bár könnyen meglehet, hogy címeleíróként igen nehezen keresném meg a kenyeremet, annyi mégis világos volt előttem, hogy valami nagy dolog van történelmében e területen is. Hiszen nem kevesebbről esett szó, mint arról, hogy a jellemző módon (és szemtelenül) általam pont pont vesszőcske típusúnak nevezett problémák, komolyabban véve pedig a kőbe vésett alapszabályok szentsége helyett számosan arról szóltak, hogy az OPAC számára dolgozó katalogizálásnak egyre erőteljesebben kell tekintetbe vennie az online katalogizálás új követelményeit. Éppen annak érdekében, hogy a visszakeresésben minden bevitt lényeges és elsőre kevésbé lényegesnek tűnő részem felhasználható legyen. Ennek szemléltetésére beszélt Monika Munich Heidelbergből a RAK fejlesztésének szükségességéről. Elmondta, hogy a német könyvtárosok erőteljes kritikája éri a RAK-ot, éppen azért, mert nem felel meg az online katalogizálás modern követelményeinek. A RAK2 kifejlesztését számos tényező indokolja: a szabályok jelentős egyszerűsítése, minden olyan név- és cím-hivatkozásnak a mellőzése, amelynek feltüntetése az online katalógusban nem feltétlenül szükséges, ezen kívül lehetővé kell tennie olyan másodlagos keresési lehetőségeket, mint a nyelv szerinti, kiadási év szerinti, dokumentum-típus szerinti stb. keresés használatát is. Egy másik előadás a katalogizálást tanító könyvtáros tanár szemszögéből vizsgálta a problémát „A bibliográfiai rekordok funkcionális követelményei” címmel. Azt mutatta be, hogyan tanulják Koppenhágában a hallgatók az online katalogizálás új követelményeit.

A fenti témakörrel logikus összefüggésbe hozhatók azok az előadások, amelyek a könyvtári OPAC-ok egyre növekvő jelentőségét hangsúlyozták (viszont már az Információtechnológia címet viselő sorozatban hangzottak el). Gondol-

junk vissza arra, hogy a gyanútlan olvasót különösebb megrázkódtatás nem érhetette a hagyományos könyvtárban, mert bárhol is húzgálta ki a katalógusfiókokat, lényegében azonos cédulaszerkezettel, vizuálisan azonos felülettel találkozott. Most pedig, ha csak hazai OPAC-jainkat nézzük is, tudjuk, nemcsak képük változatos a terminálokön, de a „mit és mennyit és hogyan és hol”, tehát az általuk felkínált visszakeresési szempontok is igencsak változatosak. Amerikából Martha M. Yee javaslatokat adott arra nézve, hogyan tervezzék meg a könyvtárak OPAC-jait, s ehhez készített vezérfonalat. Azt állította, hogy a jelen könyvtári OPAC-ok általában négyféle típusú keresést tesznek lehetővé, s azért csak négyet, mert a felhasználónak felkínált OPAC-felület lényegében ennyit enged. A vezérfonal legfontosabb célja az, hogy segítse elkerülni azt a helyzetet, amikor a különben visszakereshetőként bevitt adatelem a találati képernyőn mégsem jelenik meg. Ezért felsorolja az OPAC tervezés 30 „alapszabályát” s javaslatot tesz követendő nemzetközi szabványra is. Három szingapúri szerző ay előadásában olyan rendszert mutatott be, amely közvetítő eszközként szerepelhet a könyvtár OPAC-ja és a WEB között. A rendszer az E-Referencer nevet viseli, s tulajdonképpen egy olyan proxy szerver, amely a felhasználó és Boole-operátorokkal működő OPAC között kommunikál. Lényege, hogy az OPAC-ot egy visszakereső rendszerbe alakítja át, amely a WEB search engine-k képességeivel rendelkezik.

Könyvtárosok és a könyvtári kutatás

Egy teljes napon át tartott az a műhelymunka, amely a könyvtári kutatások elméletével és módszertani problémáival foglalkozott. Érdekes volt számomra, hogy a vitaindító előadásokban egyre inkább annak kaptam bizonyítékát, hogy az egyes nemzetek könyvtárosképzési modelljei erőteljesen meghatározzák a kutatási területeket és módszereket, sőt még a kutató kompetenciáit is. A magyar kétszakos felsőfokú könyvtáros képzés következtében evidensnek tűnik, hogy a könyvtáros számára igen tág az a terület, amely kutatómunkája tárgyát képezheti. Ezért volt különös számomra pl. az a skandináv szerzőtől (Lis Byberg) elhangzott előadás, amely bár amellet szólt, hogy a könyvtárak, ill. tevékenységük történetének kutatása és publikálása mind a jelen, mind a jövő szempontjából fontos, azon tündött, hogy van-e joga (felkészültsége) a könyvtárosnak történetet írni? Vagy inkább a történész feladata ez, hisz ő ismeri igazán e területen a kutatás specifikus módszereit? Üdítő volt – legalábbis számomra – hogy egy sheffieldi könyvtáros tanár (Bob Usherwood), miközben az angolszászok egyik kedvenc kutatási területéről szólt (érték és hatékonyság összefüggései), hangsúlyozta, hogy a pusztán statisztikai elemek mellett a minőségi, a minőségre utaló adatok is fontosak a hatékonyságvizsgálatokban. Előadását más szempontból is szükségesnek tartom megemlíteni, azt hiszem mindannyiunk számára talán a legfontosabbat fogalmazta meg. Egy elemzés kapcsán arról beszélt, hogy érdekes ambivalencia figyelhető meg a könyvtári világban. A könyvtáros minden lehető módon bizonyítani igyekszik azt, hogy intézménye a társadalom számára alapvetően fontos, s ezzel egy időben jelentős kételyei vannak, hogy valóban így van-e ez. Több kutatás eredménye alapján óvja a könyvtárosokat a kishitűségtől, a tár-

sadalom ugyanis állandóan visszajelzi a könyvtárak iránt egyre növekvő igényét. Igen száraz, ám elgondolkodtató előadás volt a svéd Lars Hoglundé, aki az információkeresés és kommunikáció kutatásának lehetséges helyszíneiről, illetve az egyes könyvtártípusokban történő kutatómunka jellemző sajátosságairól szólt.

A könyvtári kutatómunka még más előadás-sorozatok tárgya is volt, a házigazda thai könyvtárosok számoltak be az érdeklődőknek hazai viszonyaikról, ill. egy alszekció keretében lehetett megismerkedni a délkelet-ázsiai könyvtártörténet-írás problémáival.

Könyvtárak a jövő számára

A fenti címmel összefogott több előadást hallhattak azok a résztvevők – köztük én is –, akik a könyvtárépítés iránt érdeklődtek. Miután esetenként még mindig találkozhatunk olyan – megkésett – hazai véleményekkel, hogy az elektronizáció világában a fizikai könyvtár egyre inkább vissza fog szorulni a virtuális ellenében, hangsúlyozni szeretném, hogy nyugaton már évekkel ezelőtt világos válasz fogalmazódott meg ezen vélekedéseket illetően. Nem is csupán elméleti, hanem igazán meggyőző gyakorlati: látványosan jelentős számú új könyvtár épült fel a világon, elsősorban közművelődési és egyetemi könyvtárak. A speciális konferenciák, illetve az IFLA e szekciója tehát az információs kor modern könyvtárainak tervezésével és építésével foglalkoznak, nem egy esetben a már megvalósult épületek példáján mutatva be a követendő trendeket vagy a használati tapasztalatok alapján javasolnak módosításokat. Az IFLA konferencián a közel-

múltban felépült három (közművelődési) könyvtár – az amerikai Richland County Public Library, a kínai Zheijang területi könyvtár és a hollandiai hágai városi könyvtár építésében részt vett könyvtári munkatársak mutatták be a flexibilitás, a könyvtári világítás és az intelligens épületként történő működtetés konkrét részletmegoldásait. A közeljövőben talán lehetőség lesz itthon is új könyvtárak építésére, a meglévők bővítésére, nem érdektelen tehát a modern trendek figyelemmel kísérése. Az előadások sokkal részletesebb ismertetést kívánának, de csak arra a személyes megjegyzésre van itt helyem, hogy ezek is megerősítettek abban a meggyőződésben, hogy az új könyvtárépületek létrehozásakor az egyik legfontosabb figyelembe veendő elem a könyvtárak tömeges látogatottsága és a növekvő elektronizáció miatt a zaj, illetve ennek kiszűrése a tömegben is elmélyülten folytatni kívánt munka biztosítása érdekében.

Összegzésfele

A konferencia sokrétű és saját tapasztalatom szerint is magas színvonalú kínálatából csak egy igen kis hányadot tudtam magam is megízlelni. Ütközések, időhiány miatt olyan témákat tárgyaló ülésekre, mint pl. az állományfejlesztés, a könyvtárosképzés és továbbképzés, olvasáskutatás, felhasználók oktatása, nem hagyományos dokumentumok stb. még percekre sem tudtam benézni. Az egyetemi könyvtári tematikával foglalkozó előadások közül is csupán egy délelőtti műhelymunka résztvevője lehettem. Ez lényegében egy sikeres munkacsoport létrehozási kísérlet volt, a téma is aktuális: egyetemi könyvtári szolgáltatások marketingje az egyetemi közösségben.

Az előadásokon, amelyeken részt vettem, s az olyan előadások absztraktjait olvasva, amelyeken nem lehettem jelen, minden esetben munkálkodott bennem az összehasonlítás kisördöge. Vajon az adott témában milyen hazai felkészültségünk? Tudtunk volna-e előadót állítani? Ismert-e, követett-e az a trend itthon is, amely az előadások sorozatából kiolvasható? Még általánosabban: vajon hazai könyvtáraink szolgálhatnak-e bejáróként egy felvilágosodottabb világba? Eszembe jutottak könyvtárak, és eszembe jutott sok munkatársuk. Eszembe jutottak rendezvényeink, továbbképzéseink és konferenciáink. S különösebb részrehajlás nélkül mondhatom, hogy nem kezdtem el nyugtalankodni. Vannak jó könyvtáraink, a nemzetközi szintet megütő, felkészült könyvtárosaink a szakma minden ágában, vannak koncepcióink, van egy sok értéket rejtő könyvtári rendszerünk. A magyar résztvevőnek e tekintetben korántsem a „newcomer” szerepe jutott a konferencián, dolga nem a rácsodálkozás, inkább a rábólintás volt: igen, érdemben tudunk a könyvtárosok és könyvtárak nagy ügyeihez csatlakozni. A lépéstartáshoz viszont nem haszontalan benne lenni a nemzetközi vérkeringésben, s ehhez jó alkalmak ezek a konferenciák.

Mader Béla

A Magyar Könyvtárosok Egyesülete Pécsi-Baranyai Szervezete, a Pécsi Városi Könyvtár és a Csorba Győző Megyei Könyvtár 1999. október 5-ikén 50 ÉVES A KÖZMŰVELŐDÉSI KÖNYVTÁR HÁLÓZAT címmel konferenciát szervezett a Pécsi Városi Könyvtár Várkonyi Nándor Könyvtárában, ahol a megyei és városi könyvtárosság fél évszázados történetét megidéző, a megyei könyvtár munkatársai által gyűjtött és összeállított kiállítást találtak az eseményre érkező régi és új kollégák, meghívott előadók. A tanácskozáson dr. Ujváriné Füzy Ágnes, a Pécsi Városi Könyvtár igazgatójának megnyitója és Boda Miklós MKE megyei titkár köszöntője után előadások hangzottak el. Szente Ferenc, a Kölcsény Alapítvány ügyvezető igazgatója pécsi könyvtárosi emlékei felelevenítését követően a közművelődési könyvtárügy elmúlt évtizedeiről, Juhász Jenő az OIK főigazgatója személyes hangú bevezetője után a Művelődésügyi Minisztérium korabeli tevékenysége során megélt tapasztalatairól beszélt. Kiss Jenő, a FSzEK ny. főigazgatója szemtanúként, résztvevőként, emlékezőként az országos, dr. Román Lászlóné ny. igazgató pedig a baranyai sikerekről, nehézségekről szolt. Surján Miklós ny. igazgató a mögöttünk hagyott évtizedek emléktöredékeit villantotta föl régi munkatervek és beszámolók részleteiből válogatva, míg Gerő Gyula ny. főszerkesztő a könyvtárak, könyvtárosok médiabéli jelenlétét – vagy éppen hiányát – értékelő elemzést tartott. A programban szerepelt Kereszturi József, a Pécsi Városi Könyvtár osztályvezetője visszaemlékezése az intézmény negyven éves históriájáról, előadásának szerkesztett szövegét az alábbiakban adjuk közre:

A Pécsi Városi Könyvtár negyven éve

A Körzeti Könyvtár és az 1943-ban megnyitott Városi Könyvtár összevonásából 1952. augusztus 20-án felavatták a Baranya Megyei Könyvtárat, az új intézmény azonban a belváros lakosságának könyvtári ellátása mellett, támogatottság hiányában a külső városrészek kiszolgálása érdekében alig-alig tudott valamit tenni. 1959-ben 23 fiókkönyvtárban összesen 13-14000 könyvet talált a beiratkozott 3600 olvasó.

1960. január 1-jén néhány megyeszékhelyen – köztük Pécsen is – sor került a városi könyvtárak újjászervezésére, főképpen azzal a céllal, hogy a fiókkönyvtári hálózat kiépítésével illetve megerősítésével közelebb vigyék a szolgáltatásokat a lakossághoz. Ettől a dátumtól számítjuk a Pécsi Városi Könyvtár újkori történetét, ami azt is jelenti, hogy az esztendő végén pontosan negyven évesek leszünk. Ha ezt a négy évtizedet korszakokra próbáljuk osztani, három jól elkülöníthető időszakot különböztethetünk meg.

Az első másfél évtized inkább a mennyiségi gyarapodás ideje – a fiókkönyvtárak számának (hosszú ideig a harmincat is meghaladta) és különösen a fiókok könyvállományának növelése a könyvtárvezetés felvállalt törekvése. Ezt fogalmazta meg Szöllősy Kálmán igazgató az *A Könyvtáros* 1960. októberi számában:

„A hálózat fejlesztésében két eset lehetséges: vagy csinálunk néhány kerület középpontjában nagyobb fiókkönyvtárat, vagy minden kerületben kisebbeket. Mi az utóbbi mellett döntöttünk. Azt szeretnénk elérni, hogy egy kilométernél nagyobb távolságra ne kelljen senkinek sem mennie ahhoz, hogy könyvtárhoz jusson. Ez a követelmény Pécsset kb. 20-25 fiókkönyvtárat jelent. (...) Kérdés, hogy mennyire növelhető egy-egy fiókkönyvtár anyaga? Bár ezt elsősorban a hely nagysága szabja meg, mégis, azt hiszem, 5000 köteten alul aligha állhatunk meg.” Ennek a programnak a szellemében indul a városi könyvtár működése, akkor még a Zrínyi utcából (egy volt csernyősboltból) szervező igazgatással. Az első címleltárkönyveket lapozgatva feltűnő, hogy a megyei könyvtártól átleltározott 17000 dokumentum mellett diák- és olcsó könyvtári sorozatok köteteit leltározták oldalakon keresztül, nagy számban. A megyei könyvtártól a városi hálózatba tagozódó „fiókkönyvtárak” (a kölcsönzőhely definíció persze inkább tükrözi a valóságot) egy részét megszüntették – helyettük másutt nyitottak új intézményeket. Az évtized közepére kialakul az a könyvtári struktúra, ami azután még hosszú ideig meghatározza Pécs közművelődési könyvtári feltételeit. Elődeink elévülhetetlen érdeme, hogy közel vitték a könyvet az olvasókhoz (ezáltal megfelelően a központi művelődéspolitikai akaratnak is), felkeltették a könyvtárhasználat igényét – ezt pedig máig tiszteletreméltónak tartjuk akkor is, ha azután az adott személyi és különösképpen a tárgyi feltételekkel ezeket az igényeket színvonalasan kielégíteni már nem sikerülhetett. Az átleltározások, átköltözések közben szerény előrelépésről is számot adhatunk, hiszen az igazgatási központ a város főutcájába költözhetett, 1966-ban megnyílt a pedagógiai könyvtár, 1968-ban pedig átadták az ifjúsági könyvtárat, ahol a 24000 kölcsönözhető dokumentumot tartalmazó állomány mellett gazdag folyóirat-választék várta folyamatosan növekedő számú olvasóit. Még ugyanebben az évben új (és ezúttal először könyvtári célra épített) intézmény nyílik a Kertvárosi családhi házas úrvárosi, 1. számú gyermekkönyvtár 5000 kötetnyi állományával, 1975. szeptember 1-jén pedig a kicsit korábban avatott Ifjúsági Házban folytatta működését Ifjúsági Könyvtárunk, ott a hagyományos dokumentumok mellett fonotéka (Pécs város első könyvtári lemezgyűjteménye) és az előbb a Színház téren, a szakszervezeti könyvtár kezelésében üzemelő hírlapolvasó is a város olvasóközönségét igyekezett szolgálni. 1974. április 4-kén nálunk indul az ország második – a vidék legelső! – mozgókönyvtári célokra átalakított bibliobusza – kezdetben 7 kölcsönzőhellyel, részben olyan megállókkal, ahol korábban egyáltalán nem működött könyvtár, részben pedig korszerűtlen fiókokat „váltottak ki” vele. Könyvtári történiánk első korszaka, a régi, ma már nyugdíjas kollégáink által „hőskornak” titulált időszak a hetvenes évek közepére véget ért. 1975-ben a fenntartó városi tanács a 15 éves működést elemző felügyeleti vizsgálatot végeztetett – széleskörű szakértői gárda bevonásával. Az írásos összegezés néhány mondatát idézem: „Megállapíthatjuk – így a jelentés –, hogy a tipikusan nagyvárosi Pécs jelentős és differenciált igényű könyvtárhasználóval rendelkezik, illetve kellene, hogy rendelkezzen. A feltételes mód indokoltságát mutatja, hogy a nagy lélekszámhoz, korszerűnek mondható szemlélethez, differenciált igényekhez logikusan kapcsolódó nagy és korszerű intézményhálózattal, differenciált szolgáltatásra képes egységekkel városunk nem rendelkezik.” Az 1974. december 31-jén működött 16

könyvtár, 4 szociális otthoni kölcsönző és a mozgókönyvtár alapterülete 1138 m²-t tett ki, a város közművelődési könyvtárainak összes alapterülete 2025 m² volt. Ebből következik, hogy városunkból 1000 lakosra 14 m² könyvtári terület jutott, miközben ugyancbben az időben Szombathelyen ez a szám 48, Szolnokon 44, Szekszárdon 42, Miskolcon 37 m² volt. A mennyiségi fejlődés során erre az eredményre juthattunk. A felülvizsgálat 1975 derekán fejeződött be, következtéseiből adódó tennivalóink határozták meg a hetvenes évek második felének munkáját.

A könyvtár történetének második korszakát 1976-tól a rendszerváltozásig, a nyolcvanas-kilencvenes évek fordulójáig írhatjuk. Első igazgatónk, Szöllősy Kálmán nyugalomba vonulása után 1977 őszétől Bertók László lett a könyvtár első számú vezetője. Irányításával, és a hetvenes évek második felében az intézményhez került, jobbára felső- és középfokú végzettségű szakemberek munkájával lehetővé vált a városi könyvtár szakmai megszilárdulása. Az ifjúsági könyvtár helyén a Kossuth Lajos utcában megnyílt a város 2. számú gyermekkönyvtára, amit hamarosan, még az évtized vége előtt követett a 3 számú is, a vásárcsarnokkal szemben – immár könyvtárnak elképzelt, vadonatúj helyiségben. A gyermekkönyvtári hálózat teljessé 1981-ben vált, a Petőfi utcai, megszűnt fiók helyén avatott 4. számú gyermekkönyvtár zárta a sort. Bízást állíthatjuk, hogy az általános iskolás korosztály könyvtárlátogatóvá, olvasóvá nevelése terén a városi könyvtár egyedülálló tevékenységet végzett, és végez ma is Baranya megyében. A felemelő és látványos avatási, átadási alkalmakon túl a jobbára láthatatlan háttérmunkák is folynak: elkészült a szervezeti és működési szabályzat, kialakult a katalógushálózat és megkezdődtek a hálózat legnagyobb könyvtárának tervezési és előkészületi munkálatai.

A fentebb idézett felülvizsgálat intézkedési terve tényként rögzítette, hogy 1976. december 31-éig az átalakításra kerülő Griffaton-házban megnyílik a városi könyvtár új létesítménye, mellé pedig – valamivel későbbi elképzelés szerint új épületben helyezik el az igazgatási központot, s így a két részegység közösen a szakmai irányelvek kritériumainak is eleget tévő „B” típusú könyvtárat alkotott volna. A lakótelep akkoriban épült, közművelődési intézmény egy mozin és egy pici fiókkönyvtáron kívül gyakorlatilag nem volt, ugyanakkor a vonzáskörzet a maitól gyökeresen eltérő, más képet mutatott: egyetemi kollégium, sok baranyai falu teljes lélekszámát meghaladó lakójú magasház, tanárképző és műszaki főiskola volt a közelben.

Megkezdődtek hát az előkészületek. Könyveket már 1975-től vásároltak ugyan, az igazán célirányos munkát azonban 1977 novemberétől számítjuk, amikor a fiókkönyvtár gyűjteményének alakítására, az állomány feltárására, az épület rekonstrukció irányítására önálló munkacsoport szerveződött, részben új munkatársak felvételével, részben átszervezéssel biztosított kollégák bevonásával. Alig két és fél év múlva, 1980. augusztus 20-án Erdélyi Zoltán Ybl-díjas építész felavathatta a város legújabb közművelődési intézményét, a Pécsi Városi Könyvtár I. számú Fiókkönyvtárát.

A 210 m²-es szabadpolcos kölcsönzőtérben 20000 jól válogatott könyv várta az első olvasókat, a 60 m²-es olvasóteremben 3000 lexikon, kézikönyv, album szolgálta a tájékozódást-tájékoztatót, a könyvtár zeneszobája az induló 200 hanglemezzel és kottákkal pedig rengeteg látogatót vonzott már az első hóna-

pokban is. Fontosnak tartottuk a gazdag folyóiratválasztékot, az avatás utáni 330 cím között szinte minden megtalálhatta a kedvére valót. Az új könyvtár heti nyitvatartása 43 óra volt.

Miután a felsőoktatási intézmények könyvtárain kívül más közeli könyvtár nem állt rendelkezésre, az intézmény iránt felfokozott érdeklődés nyilvánult meg: 1980 végéig, négy hónap alatt 2219 olvasó iratkozott be és 11332 látogató járt a könyvtárban. A 2219 beiratkozó közül nagyon sok máig, közel húsz év után is kitüntet bennünket rendszeres látogatásával.

1981. május 19-kén ismét ünnepre volt hivatalos a város könyvtáros közössége és az érdeklődő olvasók. A könyvtár – 85. születésnapján – Várkonyi Nándor nevét vette fel, tisztelegve ezzel „Pécs szent embere” (Németh László nevezte így), a könyvtáros, irodalomtörténész folyóirat-szerkesztő, az ősi kultúrák szenvedélyes kutatója előtt. Emlékét akkor két – ma már öt – vitrint megtöltő állandó kiállítás és Trischler Ferenc szobrászművész munkája is őrzi a könyvtár folyosói galériájában.

1979-ben még megnyílt a kibővített meszesi fiókkönyvtár, 1981-ben másik (ismét csak átalakított) bibliobusz állt munkába, a központ megépítése azonban előbb csak halasztódott, majd lassan le is került a napirendről, a hajdanvolt szép tervet már csak a még mindig beépítetlen terület és a Várkonyi Nándor Könyvtár emeleti kiszolgáló helyiségeinek elrendezése őrzi. 1982ben Bertók László után addigi helyettese, Pál Józsefné lett az utódja a városi könyvtár élén. Nehéz időszakban vágott neki sok tennivalójának. Ebben az időben ismét hangsúlyosan jelentkeznek a megyeszékhelyeken működő városi könyvtárak helyét, szerepét, funkcióit tárgyaló, egyébként az intézmény típus egész történetén átfelőlő, hol halkuló, hol erősödő polémiák – itt elégséges talán csak az 1986 tavaszi, debreceni tanácskozássra emlékeztetni. Ugyanakkor az évtized közepétől egyre inkább érezteti hatását a gazdasági visszaesés, ami könyvtárunk számára legelőször a beszerzési keret reálértékének csökkenésében mutatkozott. Míg korábban a példányszámok megállapításánál tekintetbe tudtuk venni a várható olvasói érdeklődést, a nyolcvanas évek közepétől egyre gyakoribb az egy-két példányos rendelés, megkezdődik az előfizetett folyóiratcímek csökkentése, az ifjúsági könyvtár hírlapolvasója áldozatául esik a kényszerű takarékosági intézkedéseknek. Legfájdalmasabb veszteségünk a néhány évvel korábban avatott meszesi fiók bezárása, de az évtized végére több más, kisebb könyvtár is megszűnik.

A városi könyvtár erejéhez mérten már a hatvanas évek közepe óta a könyvtári tevékenységen túl is részt vállalt Pécs közművelődésében, a helyi kulturális életben. 1980 után a kiemelt rendezvényeknek – értelemszerűen – a Várkonyi Nándor Könyvtár adott otthont, az irodalmi esteken, találkozókön vendégül láthatuk a magyar irodalom színe-javát. Rendkívül kedvező fogadtatása volt a pécsi-baranyai írók könyvbemutatóinak, amelyek mindig eseményszámba mentek. Csorba Győzdtől Pákolitz Istvánig, Pál Józseftől Galambosi Lászlóig, Hallama Erzsébettől Szederkényi Ervinig (hogy csak a már eltávozottakat említsem!) a város irodalmi életének meghatározó személyiségei mutatták be új köteteiket.

Említésre érdemesek a könyvtár kiadványai is. A még a hatvanas években közreadott munka (Csekey István bibliográfiája) és a hetvenes években napvilágot látott négy kiadvány (Györki Judit, Tüskés Tibor, Nádor Tamás és Szász Levente művei) után 1984–1994 között öt (közöttük a Várkonyi Nándor életmű-

vét regisztráló bibliográfia jelent meg a könyvtár kiadásában, Bertók László összeállításában.

A könyvtártörténet harmadik szakaszát az utolsó tíz esztendő, a rendszerváltozás kezdetétől napjainkig eltelt évek alkották. Miután mindannyian átéltük, emlékezünk rá, hogy ezek a társadalom egészéhez hasonlóan a könyvtárak életében is nehéz napokat hoztak. A nyomdai, majd a követő folyóirat és könyvárak rohamos növekedése miatt gyorsuló ütemben csökkent a beszerzési keretek reálértéke, következményeként viszont már-már illúzióvá lett a körütekintő gyűjteményalakítás.

Az 1990-ben könyvtárunk élére került igazgató, dr. Ujváriné Füzy Ágnes gyakorta fordult az önkormányzathoz állománygyarapítási póthitelek igényével – általában credménnyel. Természetesen az évtized során gyakorlattá vált pályázatokon is megjelentek többletforrást megcélzó anyagaink – jóval kevesebb sikerélménnyel. Összegezve: a közművelődési könyvtárügy egészét sújtó kedvezőtlen tendenciákat mi sem tudtuk hatástalanítani, hiszen pl. az ingyenesség feladása után nagyon megemelt beiratkozási díjért az olvasók szerényebb színvonalú szolgáltatást kaptak a korábban megszokottnál, bizonyos dokumentumok megvásárlására pedig, számunkra megfizethetetlen árak miatt nem gondolhattunk, így viszont egész olvasói rétegek (pl. a vállalkozói kör) szorulhatnak ki a könyvtárból.

Hétköznapijaink természetesen színesebbek, hiszen számos valós gondunk mellett örömteli eredményekről, gazdagodásról is beszámolhat a krónikás. Az évtized közepén végre elkezdődött a városi könyvtár informatikai fejlesztése, a hálózatnak mára nyolc számítógép működik. 1991-ben – s harmadszorra már bibliobusz céljára gyártott – autóbust sikertelenül vásárolnunk. Negyedszázados kívánságunk teljesült, amikor a városban szétszórt tárolóhelyiségek kiváltására elkészült központi raktárunk.

Ismét egyre több a Pécs véleményformáló személyiségeit a könyvtárba csalogató, színvonalas rendezvény. Két alkalommal is módot találtunk például arra, hogy a helyi közéletet alakító tekintélyek, pedagógusok, orvosok, lelkesek, közigazdászok stb. addig ismeretlen oldalukat felvillanthassák – kedves verseiket mondták el a nagyszámú érdeklődőnek – és persze egymásnak.

1996-ban, születésének centenáriumán emléküléssel tisztelegtünk Várkonyi Nándor életműve előtt, a négy előadás azután egy évvel később könyv alakban is megjelent. Legutóbb pedig, már 1999-ben első igazgatónk, Szöllösy Kálmán humoros írásából válogató kötet megszületésének mozgatói lehettünk.

Végére hagytam a legfontosabbat: úgy tűnik, hogy az utóbbi egy-két esztendőben az állománygyarapítás is elmozdult a mélypontról – ismét több könyvet, folyóiratot, CD-t vásárolhatunk, olvasótáborunk megelégedésére.

Befejezésül álljon itt néhány 1998. december 31-ei adat: 39 főfoglalkozású munkatársunk (közülük 30 könyvtáros szakember) gondozza a Pécsi Városi Könyvtár gyűjteményét, a 228000 könyvet, 2000 bekötött folyóirat évfolyamot, 9000 hanglemezt és CD-t. Ők azok, akik az apró könyvkölcsönzőktől az értékes állományt őrző, jelentős könyvtárakig ívelő, négy évtizedes történetet napjainkban tovább írják – reméljük, hogy a bennünket látogatásukkal, beiratkozásukkal megtisztelők örömére.

Kereszturi József

Mikor alapították a fővárosi könyvtárat?

A címben megfogalmazott kérdésre természetesen minden könyvtáros tudja a feleletet: 1904-ben. S ha netán valaki kételkednék számmemóriájában, kinyithatja a Magyar Minerva legfrissebb kötetét. Ugyanazt a feleletet kapja.

De ha valakin eluralkodik a kételkedés ördöge, és Szabó Ervin írásaihoz fordul – e kérdésben mégiscsak ő a legkompetensebb –, egészen más feleletet kap.

Ez itt a bökkenő.

Mi több: a Magyar Minerva első, 1900-as kötete (négy évvel az alapítás előtt?) szintén felel erre a kérdésre, és az utána következők is felelnek persze, de csaknem mindegyik másként.

Az itt következő írás voltaképp olvasónapló: a Magyar Minerva átlapozása során szerzett élményeimet szeretném megosztani másokkal is. Mindenekelőtt azt az észrevételemet, hogy ennek a tisztos korú műnek két olvasata van. Egyrészt olvashatjuk a tények könyveként, kultúrtörténetként, másrészt viszont megjelenik benne az adatokat közlő, azokkal operáló s olykor manipuláló, kultuszt teremtő ember, a könyvtáros képe, olvashatjuk kultusz-történetként is.

Még valamit előre kell bocsátanom. Kronológiai ismereteink előzetes felelevenítése érdekében egy bekezdés erejéig felsorolom a fővárosi könyvtár korai történetének néhány eseményét, ezzel válik ugyanis érthetővé Minerva-elemzésem.

1893: A tanács döntése nyomán megkezdődik a könyvtár szervezése. Vezetésére Toldy László, a városi levéltár igazgatója kap megbízást. Az összegyűjtött állomány fővárosi könyvtár névvel megnyílik előbb a tisztviselők, majd a nagyközönség számára is. – 1903: A főváros visszakozik, merőben új szervezeti szabályzatot hagy jóvá. Az újjászervezett könyvtár alapja a fővárosi statisztikai hivatal gyűjteménye lesz, ebbe olvasztják bele a meglévő könyvgyűjteményt. Az igazgatásra Kőrösy Ferenc, a statisztikai hivatal vezetője kap megbízást. Az új intézményt a nagyközönség kizárásával elsősorban hivatali könyvtárnak szánják. Egy év múlva könyvtárnokként alkalmazzák Szabó Ervint.

És most térjünk vissza a Minerva köteteihez, hogyan tükröződik bennük ez a dióhéjba foglalt eseménysor?

Magyar Minerva, 1900. Itt még minden egyszerű, problémátlan. Toldy László küldi a jelentést a szerkesztőnek, természetes, hogy saját működésének kezdetét, megbízatásának évét, 1893-at adja meg alapítási év gyanánt.

Magyar Minerva 1903–1904. Ekkor már eldőlt a harc (csúnya személyes torzsalkodássá fajulva) Toldy és Kőrösy között, egyben a levéltár mellett kialakuló gyűjtemény, illetve a statisztikai hivatali gyűjtemény között. Valójában két könyvtári koncepció között is, Toldy ugyanis általános gyűjtőkörű, széles rétegekhez szóló városi könyvtárat akart, Kőrösy statisztikai, de valójában társadalomtudományi szakkönyvtárat. Kőrösy győzött, ő küldött jelentést a Minervának. *Vae victis*, jaj a legyőzöttek, átíródott a múlt is: a könyvtár alapítási éve elvé-

tetett Toldy városi könyvtárától, és a statisztikai gyűjtemény létrehozásának időpontjára tétetett: 1870-re.

A *Magyar Minerva* következő kötetei számára már Szabó Ervin állítja össze a jelentést, utóbb már igazgatóként is az ő neve szerepel alatta. Feltételezték neki a kérdés: melyiket választja a két rivális előd alapítási évszámai közül? Vagy talán az 1903-as gyökeres átszervezést tekinti alapításnak? (Ami, mellesleg, az ő állását is eredményezte.) Sík mezőben hármas út...

A nagy könyvtárpolitikus tehetsége kis dolgokban is tetten érhető: a kérdést huszárvágással oldotta meg. Nem évszámot közölt, hanem (a könyv statisztikai jellegéhez képest meglepő részletességgel) elmondta a könyvtár történetét. Ebbe belefért 1903 is és mindkét előd is, sőt még arra is ügyelt, hogy az időrendiség se minősítsen: a történet elejére a derék Frank Ignác került, aki már 1850-ben egy majdani városi könyvtárra hagyta könyveit.

Érdekes olvasmány ez a mini-könyvtártörténet, megtudhatjuk belőle, hogy Szabó Ervin, aki könyvtári írásában egyébként csak a jelen és a jövő kérdéseivel foglalkozott, mit látott fontosnak intézménye múltjából. (Írása nyersanyagát minden jel szerint kollégája, a levéltáros-történész Gárdonyi Albert állította össze.) A szövegben 15 évszám szerepel, 15 levert útjelző karó, mutatva a fontosnak ítélt eseményeket. 1904 nem szerepel köztük.

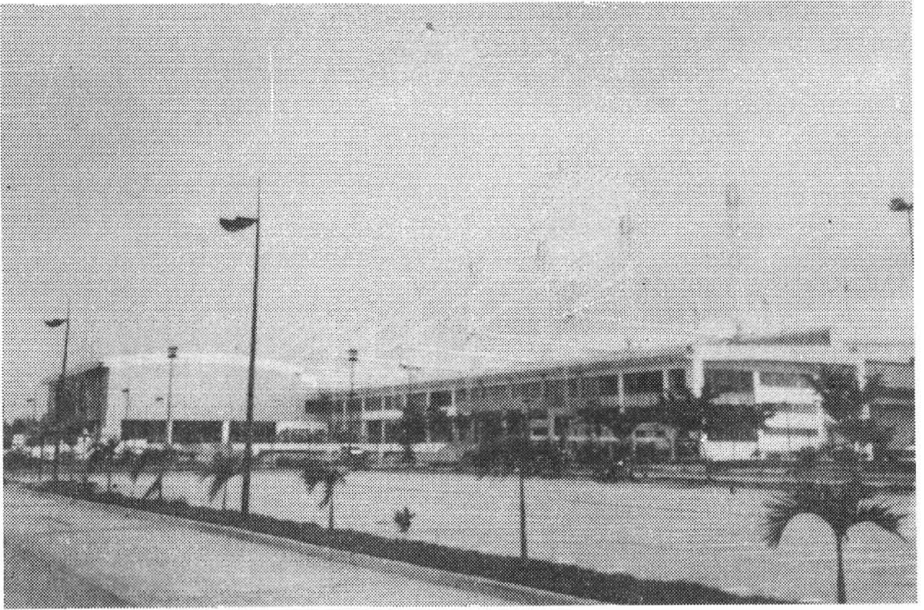
Szabó Ervin nem csak taktikai okokból felelt évszám helyett könyvtártörténettel. Az is kiolvasható a sorokból, hogy egy könyvtár története kezdeményezések, próbálkozások, kudarcok és sikerek láncolata, s maga a folyamat a lényeges, nem a több-kevesebb önkénnyel kiragadott, utólag ünnepivé fényesített pillanatok.

De Szabó Ervin se tudott mindig kibújni az egyértelmű s egyszersmind leegyszerűsítő válaszadás alól. Az évi statisztikai jelentés rubrikájában négyjegyű számmal kellett felelnie: mi a könyvtár alapítási éve? Máiig fennmaradt Szabó saját kezű beírása: 1893. Tehát a régi városi könyvtárat teljes jogú elődnek tekintette.

Magyar Minerva, 1931. Sok minden megváltozott az országban is és a fővárosi könyvtárban is, de Szabó Ervin „kis könyvtártörténete” maradandónak bizonyult. Az utód, Enyvváry Jenő 1931-ben lényegileg ugyanazt a történeti áttekintést hagyja jóvá a *Magyar Minerva* számára.

1946. A *Magyar Minerva* helyett – mely másfél évtized múlva éled csak föl Csipkerózsika-álmából – ezúttal a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár évkönyvében folytatódik a kis könyvtártörténet. A rövid szöveg alatt négy név: Hajdú Henrik és Dienes László, mindketten (!) igazgatók, Köhalmi Béla ny.igazgató, Dávid Antal aligazgató. A történet alaposan átíródott. „A könyvtár fejlődésének főbb állomásai” cím alatt elsőként kiemelten (szó szerint kiemelten, vastag betűvel nyomva) 1904 jelenik meg, egyrészt mint Szabó Ervin munkába állásának éve, másrészt „október 15-én nyílik meg a könyvtár a közönség részére”. Kompromisszumként – koalíciós időkben járunk – még megmaradt az alapítás évének régi dátuma, de nem mint fő állomás, nem vastagbetűs adatként.

A kor politikai életében ez időben újra fellángolnak a Szabó Ervin körüli harcok: a Szociáldemokrata Párt elődjének tekinti, a Kommunista Párt Révai József tanulmánya alapján erősen kritizálja és negligálja. Az idézett kis történeti összeállítás aláírói közül ketten könyvtárosként Szabó Ervin tanítványai voltak,

természetes, hogy mesterük könyvtári szerepét még a kronológia eszközeivel is előtérbe kívánták állítani. Vázlatuk alaposan eltér ugyan a Szabó által egykor jóváhagyott variánstól, de Dienes László már korábban is több ízben „továbbfejlesztette” mestere könyvtári elveit.

Mivel az új súlypontozás alapja az a nézet, hogy a könyvtárnyitás fontosabb mozzanat az alapításnál, itt elkerülhetetlen egy kis kitérő: mit tudunk az október 15-i könyvtárnyitásról?

Úgy vélhetnénk: sokat, hiszen a századforduló sajtója bőbeszédűen számolt be még a jelentéktelen kis könyvtáracskák megnyitásáról is. Tudjuk például, hogy egy egyleti könyvtár megnyitásán ki szavaltta el Ábrányi Emil e célra írt zöngeményét. Az ötvenezer kötetes fővárosi könyvtár megnyitásáról azonban egyetlen sajtócikk sem emlékezett meg. Elgondolkoztató tény.

Az eseményről egykorúan (bár utólagosan) csak egy Szabó Ervintől származó kézírásos szöveg tájékoztat, jelentés-tervezet a városi tanácsnak, s benne ez a mondat: „...ez évi október 15-től a könyvtár olyan tudományos kutatóknak is rendelkezésükre bocsáttatott, akik a fővárosi könyvtár ápolta tudományszakokban folytattak speciális tanulmányokat...” Az idézet perdöntő, de tartalmát más megvilágításba helyezi a megelőző mondat, mely szerint a két állomány egyesítésének napjától már a könyvtár „a székesfőváros tisztviselőinek és a bizottsági tagoknak teljes mértékben rendelkezésre állt, úgy a könyvtár helyiségében mint kikölcsonzés útján, és mindkét irányban igénybe is vétetett.” Az 1903-as évi jelentés pedig nem hagy kétséget afelől, hogy az olvasóterem és a kölcsönzési lehetőség már 1903 őszétől nyitva állt a használók legnagyobb csoportját kitevő tisztviselők előtt. Szabatosan fogalmazva tehát azt mondhatjuk, hogy az újjászervezett fővárosi könyvtár 1903-ban nyílt meg a tisztviselők számára, 1904-ben pedig szolgálatbővítés történt, a könyvtár megnyílt a kutatók számára is.

Természetesen mondhatjuk azt, hogy a nagyközönség számára való megnyitás az igazi, de hát ez a nagyközönség az év hátralevő harmadfél hónapjában napi egy könyvtárlátogatót jelentett, (a nagyközönség tényleges beözönlése csak két év múlva következik majd be), amire viszont mondhatjuk, hogy a megindulás gesztusa a fontos...de ez már nem könyvtártörténet, hanem ideológia.

1954. Még mindig nem áll módunkban a Minervát idézni, de bő forrásként szolgálnak az 50 éves évfordulós megemlékezések.

Emlékezzünk: az 1946-os „koalíciós” könyvtártörténetben még benne maradt – bár hangsúlytalanul, vékony betűkkel – az 1893-as alapítás dátuma. Ez persze logikailag ellentmondott az új elképzelésnek, hiszen az 1893-as alapítás után nyitásnak is kellett következnie, így nem lehetett az 1904-es megnyitás az első. A régi alapítási év, múlt idők kellemetlen tanúja, nem illett bele az új koncepcióba, el kellett tehát tüntetni. Az 50-es évek elején vagyunk, a kényelmetlen tanú eltüntetése igazán nem jelentett gondot. 1954-ben már „a könyvtár *fennállásának* 50 éves ünnepe” zajlik.

Mi történt tehát? Az 1904-es nyitás koncepciója, ez a kultikus kisgömböc sorra lenyelte szomszédait. Először az 1903-as nyitást, majd a nagyközönség 1906–1907 évi beözönlését, azután – ez volt a legnagyobb falat, a regiment elnyelése – magába olvasztotta a könyvtáralapítást is. 1904, a könyvtárnyitást vitatható éve egyszerűen az alapítás esztendejévé is vált.

Ezután már minden egyszerűvé lett, és simán ment tovább.

1960. A harminc éves tetszhalából feltámadó Magyar Minervából kimarad a Szabó Ervin által is jóváhagyott kis könyvtártörténet, helyette csak egy évszám áll, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár alapítási éve: 1904.

Remete László 1966-ban megjelenő munkája, mely gazdag anyagában még 1850-nél is messzebbre megy vissza, formailag elválasztotta a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár ugyancsak 1904-től datált történetét az „előtörténet”-től. A dolgok, úgy tűnt, véglegesen helyükre kerültek, a zavartalanság békés évtizedei következtek.

A Magyar Minerva legújabb kötete – mi mást tehetett volna – ismét 1904-re tette a könyvtár alapítását.

Ezzel történetünknek végére is értünk, de az ibseni dramaturgia szerint ha a darab elején a falon lóg egy puska, annak a darab végéig el kell sülnie, ha tehát írásom elején föl tettem egy kérdést, akkor az olvasó most jogosan szegezi azt nekem. Nem bújhatok ki a felelet alól. Két válaszom van: egy szkeptikus és egy praktikus.

Egy nagy könyvtár élete – ez a szkeptikus felelet – nem az emberi életre hasonlít, melynek születési dátuma napra meghatározható, hanem a növényekére. Mondjuk: egy tölgyfáéra. Ugyan ki tudja megmondani, hogy hol végződik egy tölgy bokor-léte s mitől kezdve tisztelhetjük tölgyfának? Ezért óvakodjunk mindenféle ünnepi időpont meghatározásától.

Mindazonáltal – ez már a praktikus megközelítés – még soha senki nem tudott ellenállni annak a vágynak, hogy könyvtára legfontosabb időjelző karóit ünnepélyesen le ne cövekelte volna. De ha már így van, legalább az eseménytörténet

korrekt megőrzésére kell törekedni. El kell választani az alapítás időpontját azoktól a későbbi sorsdöntő időpontoktól illetve időszakaszoktól, melyek a könyvtár következő évtizedeinek alakulását meghatározták. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár életében ilyen sorsdöntő szakasz volt 1903–1904, ekkor történt az új szabályzat megalkotása, az induló állomány kialakítása, Szabó Ervin munkába állása és a hivatali könyvtárból szakkönyvtárrá válás első lépése. Mindezek – túlzás nélkül mondhatjuk – máig ható érvénnyel megalapozták a mai központi könyvtár karakterét. Ez a meghatározó periódus jogosan érdemli meg a kutató figyelmet és az ünnepi megemlékezést. Hasonlóan sorsdöntő volt az 1910–1911-es évek eseménysora, akkor alapozódott meg – ugyancsak máig ható érvénnyel – a könyvtár másik pillére, a közművelődési funkció. Az akkori eseménysor nem kevésbé méltó a megemlékezésre.

Más kérdés viszont az alapítás történeti ténye. Semmi okunk nincs rá, hogy megtagadjuk az 1800-as évek végén már városi könyvtár néven működő intézményt, s annak 1893-as alapítási dátumát. Az egykori könyvtárnak, a mai névadó is így látta. Ne akarjunk hát Szabó Ervinebbek lenni Szabó Ervinnél.

Katsányi Sándor

Az Év könyvtára

A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma Könyvtári Osztálya 1999. július 13-án írta ki pályázatát az **Év könyvtára** cím elnyerésére. Azok pályázhattak, akik az 1998 augusztusa és 1999 augusztusa közötti időszakban új formákat alkalmaztak a könyvtár menedzselésében; új, előremutató szolgáltatásokat vezettek be; újszerű megoldásokat alkalmaztak a különböző könyvtári szolgáltatások kialakításában; fenntartásához szponzorokat nyertek meg; pozitív használói visszajelzésekkel dicsekedhetnek; végül szoros kapcsolatot alakítottak ki a helyi és az országos sajtóval, médiával. A szeptember 10-i határidővel beküldött pályázatok benyújtói közül

**a Kiskunhalasi Városi Könyvtár
(igazgató Varga-Sabján Gyula)**

nyerte el az Év könyvtára címet, így ő használhatja azt egy egész éven át.

A nyerteseknek melegen gratulálunk, a könyvtárról hosszabb beszámolót a 3K következő számában közlünk.

A zenei anyagok tömörítésének bajnoka: az MP3

A cikk előző része a digitalizált dokumentumállományok tömörítési lehetőségeiről általánosságban szólt. Figyelemre méltóak azok az eljárások, amelyek a mozgókép-, illetve hangállományok tömör, minimális veszteségre törekvő tárolását kínálják. Ezek közül az ATRAC-eljárásról már esett szó, hasonlóan érdekfeszítő egy másik, manapság talán legelterjedtebben használt tömörítési módszer, amely az ún. Layer 3 szabványt, ismertebb nevén MP3 kódolási eljárást követi. Az Interneten ezrével található olyan szerverek, ahol jobbnál jobb, ilyen módszerrel tömörített zenei anyag található. Ezek között van legális és illegális forrás is, de a szerzői jogi vonatkozásokról később.

A Layer 3 szabvány megenged bizonyos szabadságot a tömörítésben, ugyanakkor a tömörítő algoritmus meglehetősen számításigényes. Ez idővel oda vezetett, hogy különböző cégek különböző célokra sokféle tömörítő programot fejlesztettek ki, amelyek eltérnek módszerben, sebességben és természetesen minőségben is. Ebben nincs semmi rossz, hiszen egészen más a cél, ha például zenét akarunk az Interneten élőben közvetíteni (itt döntő fontosságú, hogy a méret minél kisebb legyen), mint akkor, ha saját CD-gyűjteményünket akarjuk archiválni. Ez utóbbi esetben nyilván a legfontosabb a minőség, hiszen alkalomadtán – pl. az eredeti lemez sérülése esetén – szeretnénk minél jobb minőségben visszakapni zenénket az archívumunkból.

Ehhez pedig meg kell találnunk, és lehetőség szerint jól hasznosítanunk a számunkra legmegfelelőbb tömörítő programot. Ahogy a digitalizált képek között is sokféle van (bitmap, azaz bmp, tif, gif, jpeg stb), úgy a digitalizált hanghullámok adatait is sokféle formátumban lehet rögzíteni.

A hangok esetében a leginkább elterjedt a wav, más néven a wave, amely teljesen azonos a CD minőségével, amennyiben 16 bites felbontást és 44,1 kHz-es mintavételezési frekvenciát használunk. A wav-állományt az MP3-készítő program különböző algoritmusok használatával átszámolja, tömöríti, így jön létre az MP3 fájl, amelynek mérete (a legáltalánosabban elterjedt, 128000-es, ún. „bitrate” használatával) az eredeti, wav-formátumú hanganyag méretének nagyjából az egytizedére csökken. Az MP3 tömörítési eljárást videófelvetelek digitalizálásánál is használják.

A bitrate az MP3 állomány adatsűrűsége; megmutatja, hány kilobit adatot tartalmaz egy másodperc MP3 felvétel. A bitrate a kódolás minőségét jellemzi, a magasabb értékhez természetesen jobb minőség tartalmaz. Az MP3 standard stereo CD minőség 128 kilobit (16 kilobyte) adatot tartalmaz másodpercenként.

Az eredeti felvétel mintavételi sűrűségét sampling rate-nek nevezik. A szabványos stereo CD mintavételi sűrűsége 44,1 kHz, vagyis egy másodperc alatt 44100-szor vesznek hangmintát. Mindebből az következik, hogy a CD-felvétel

nem folyamatos, mint az analóg magnetofonfelvétel, hanem 1/44100 másodpercenként rögzít, közötté „lyukak” vannak, de a nagy gyakoriság miatt nem halljuk szakaszosnak a visszajátszást. (Szemünknek már az is elég, ha 1/24 másodpercenként mutatnak „képmintát”, mint a mozgófilmben, s ezt valódi mozgásnak észleljük. Minél magasabb a mintavételi sűrűség, annál jobb minőség érhető el.

Az MP3 minősége nem teljesen egyezik meg az eredeti wav-állomány (CD) minőségével, hiszen a tömörítési folyamat adatvesztéssel jár. Ha egy CD zenei anyagát átalakítjuk MP3-má, majd visszaalakítjuk wav-vá, valamivel rosszabb minőséget kapunk, amely nagyjából a minidiscével egyezik meg. Az MP3 formátumú zeneanyag ugyanakkor még mindig elég jó. Ha azt is figyelembe vesszük, hogy az internetes adatátvitel sebessége (főképp hazánkban) még nem a leggyorsabb, s emiatt elengedhetetlen az ide felhelyezett állományok méretének csökkentése, az MP3 elfogadható kompromisszumnak tűnik. Nem lényegtelen szempont, hogy az interneten elhelyezett MP3-as zenei anyagokhoz ingyen hozzájuthatunk, igaz a lejátszásukhoz nagyrészt még mindig számítógépre van szükség, bár terjedőben vannak különböző hordozható MP3-lejátszók.

Először a Diamond cég jelent meg Rio nevű lejátszójával, amely olyan, mint egy walkman, súlya 70 gramm, ára 250\$ körül alakul – már itthon is lehet kapni –, majd a Samsung állította elő Yepp playerét, és elkészült az első autóba szerelhető mplayer is. Valamennyit számítógépről lehet feltölteni; a sétáló MP3 egy, az autós 38 óra CD-minőségű zenét tárol.

A nagy lemezkiadók (élükön a Sony Entertainment) minden eszközzel, még bírósági eljárással is meg akarták akadályozni az előbbi eszközök gyártását az illegális másolásra, és a szerzői jogokra hivatkozva. Ezek szerint 1972-ben a Philips ellen is pert kellett volna indítani, amikor piacra került az első compact kazettás magnetofon, amellyel még ma is hatékonyan lehet másolni, és sokkal több van belőle, mint az Internetre kapcsolt számítógépekből.

Hogyan készül az MP3?

Installálni kell egy MP3-készítő programot (ilyenek az Internetről is letölthetők), a többi már csak idő kérdése. Nagyjából azzal számolhatunk, hogy egy órányi wav-állomány, vagy egy teljes CD átalakítása a számítógép teljesítményétől függően átlagosan 3-5 órát vesz igénybe.

Az MP3-at audioformába vagy wav-ba például a közismert Winamp nevű programmal lehet visszakonvertálni. Gyorsan hozzá kell tenni: nem érdemes, mert nem kapjuk vissza az eredeti audiominőséget. Az MP3 kódolás ugyanis lecsupaszítja a kiinduló audiofelvételt, ezeket már nem lehet helyreállítani. Nincs is rájuk szükség, ugyanis nem hallanánk sokkal többet a zenéből akkor sem, ha meglennének, a kiemelt hangrészek ugyanis az emberi fül számára jó-részt hallhatatlanok.

A szerzői jogi problémák közül csak egyetlen: ha valaki letöltött egy MP3 állományt, annak további útja gyakorlatilag ellenőrizhetetlen, ezért értelmetlennek tűnik MP3 zenék hagyományos árusítása. Az ingyenes letöltés mellett szól az is, hogy a leendő hallgató gyakran nem is tudja, milyen az a zene, amit éppen letölt, ám ha ingyen kapja, valószínűleg meghallgatja, teljesen ismeretlenül azonban nem venné meg.

Jót tesz az MP3-zene elterjedésének, ismertsége növekedésének, hogy shareware, freeware változatban szabadon hozzáférhető, és megnyugtató, hogy vírusfertőzést senki sem kapott még MP3-as anyagtól.

Jelenleg a szerzői jogok a szerző vagy az előadó halála után 70 évig érvényesíthetők. *Szerzői jogokkal védett termék ingyenes terjesztése illegális.* Börtönbüntetésre számíthat tehát az, aki olyan hangfelvételt helyez el az interneten, amelynek előadója, vagy szerzője 1929 után még élt.

A Sony cég és társai már bevetették magukat az MP3 ellen. Keresőprogramokkal vadásznak MP3 lelőhelyekre, pereskednek, és a Creative Labs-el közösen kidolgozták az mp4 hangformát, amit le lehet tölteni, meg lehet hallgatni, de nem lehet másolni.

A Newsbytes-től származó információk szerint az MP3-as digitális formátum ellen folytatott kampány legújabb állomásaként az amerikai hangrögzítő iparban tevékenykedő cégek szövetsége, a Recording Industry Association of America (RIAA) közzétette: az MP3 létezése a legfőbb oka annak, hogy az értékesített CD-k mennyisége csökken.

Az RIAA nemrég közzétett (évente megjelenő) piacelemzése szerint a csökkenés főképp a 15-24 éves korosztálynak köszönhető, amely a zenei CD-k értékesítése szempontjából kulcsfontosságú célcsoport. A felmérés adatai arról tanúskodnak, hogy ez a korosztály az 1996-ban értékesített CD-k 32,2 százalékát vásárolta meg, míg 1998-ban csak 28 százalékát. A dokumentum szerzői úgy vélik, ennek egyik legfőbb oka az MP3. Az RIAA nem elégszik meg az adatok publikálásával: jogi lépéseket is tervez. A szövetség figyelmeztette a *Lycos portált*, hogy peres eljárást indít ellene, amennyiben nem akadályozza meg, hogy keresőprogramja segítségével illegálisan másolt és terjesztett MP3 formátumú zenéket lehessen találni a világhálón. A szövetség korábban tárgyalásokat kezdett a Lycossal egy kompromisszum kidolgozása érdekében, de az RIAA úgy találta, a megbeszélések túl lassan haladnak, és nem vezetnek eredményre. Ezért vették most fontolóra a bírósági eljárás lehetőségét. Március 24-én a londoni központú nemzetközi lemezipari szövetség (International Federation of the Phonographic Industry – IFPI) már eljárást indított a norvég FAST Search & Transfer ASA cég ellen, amely a Lycos MP3-as keresőjének technológiáját szolgáltatja. Az IFPI szerint a norvég vállalat tömeges mértékben sérti meg a szerzői jogokat. A szervezet hasonló akciót tervez a Lycossal szemben is, amely úgy hirdeti magát, mint az MP3-as fájlokat kínáló weboldalak legjobb kalauza, több mint ötszázezer zeneszámhoz kínálva hozzáférést.

„Az X10 hardverfejlesztő cég olyan, vezeték nélküli szerkezetet mutatott be ez év augusztusában, amelynek segítségével az MP3-fájlokban tárolt zenét a számítógépről az otthoni hifiberendezésre lehet továbbítani. Az ehhez hasonló berendezések tovább segíthetik az MP3 robbanásszerű terjedését. Az X10 hardverfejlesztő cég által bemutatott MP3 Anywhere („MP3 bárhol”) elnevezésű berendezés egy átjátszóból és egy vevőkészületről, továbbá egy speciális távirányítóból áll, amely egéreként is működik. A távirányító egy kiegészítés (plug-in) segítségével tudja irányítani a népszerű WinAmp MP3-lejátszó szoftvert. A berendezést, illetve az ahhoz tartozó szoftvert 88 dollárért kínálják. Az MP 3 Anywhere Kit 88 dollárba kerül, amellyel egy másik szoftver segítségével (amely szintén benne van az árban) DVD-filmeket is lehet továbbítani a televízióra. Az ehhez hasonló

szerkezetek a szakértők szerint még szélesebb körben elterjeszthetik az MP3 formátumú zenéket.

A most megjelent felszereléssel talán már a music centerek hívei is könnyebben megbarátkoznak. Valószínűleg őket kívánta megcélozni a netDrives nevű cég is, amely 1999 augusztusának elején mutatta be 299 dollárba kerülő Brujo (spanyolul „Varázsló”) elnevezésű CD-MP3 lejátszóját, amelynek segítségével a hagyományos CD-lemezek mellett CD-re égetett MP3 formátumú zenét is lehet hallgatni.

Egy lemezre több mint 200 darab MP3 fájl, azaz összesen több mint 11 óra folyamatos zene fér. Ilyen MP3-at tartalmazó lemezeket ugyan még csak néhány helyen, így például az MP3.com honlapján lehet kapni, de a gyártó cég reményei szerint az otthoni felhasználók maguk készítik majd el kedvenc válogatásaikat.

A nagy lemezkiadóknak éppen emiatt fáj a fejük. A korlátlanul, majdnem minőségromlás nélkül másolható, sok esetben illegálisan terjedő digitális felvételek következtében jelentős bevételektől esnek el. Az amerikai lemezkiadók szövetsége, a RIAA korábban egyszerűen beperelte azokat, akik arra vetemedtek, hogy az MP3-at népszerűsítették. Így járt például a Diamond Multimedia vállalat is, amelyet Rio elnevezésű MP3-lejátszója miatt fogtak perbe, mivel szerintük a készülék segíti az illegális zenei másolatok terjedését. A szövetség nemrégiben feladta a pert, amiben valószínűleg az is közrejátszott, hogy időközben számtalan más lejátszó is megjelent a piacon.

Más szervezetek és cégek – közöttük a Microsoft – egy hasonló, de az illegális másolást lehetetlenné tévő zenei formátum kidolgozását választották. A Microsoft augusztus közepén bejelentette, hogy kidolgozta a Windows Media Audio (WMA) formátumot, amely lehetővé teszi, hogy egy dalt csak egy számítógépre, időkorlátozással, vagy pedig adott számú alkalommal tölthessenek le. Csaknem a bejelentéssel egy időben azonban már különböző hírcsoportokban le lehetett tölteni egy programot, amelynek segítségével fel lehetett törni ezeket a korlátozásokat.

Az MP3 előretörését jól jelzi, hogy a CD-árusításra berendezkedett elektronikus üzletek is sorra kezdenek el árulni letölthető MP3 formátumú zenét. Így tett például nemrégiben a széles elektronikus zenei választékáról ismert, egyéni megrendelés szerint összeállított CD-ket kínáló CDuctive, ahonnan ma már számos felvétel MP3-ban is letölthető.” – olvasható *Mozsik Tibornak* az Interneten közzétett írásában.

Mire lehet jó az MP3 a könyvtáraknak?

Valószínűleg nem is kell feltenni ezt a kérdést. Számos olyan zenei gyűjtemény létezik, amelynek hozzáférését éppen hordozóanyagának (pl. hangszalag) sérülékenysége korlátozza. Az első lépés a digitalizálás, amire egy jobb minőségű hangkártyával kapott program általában alkalmas, az így kapott wav-fájl pedig az ismertetett tömörítési eljárással gazdaságosan tárolható winchesteren vagy írható/újraírható CD-n, majdan DVD-n.

Fejős László

Cserecsomag - AKCIÓ

A **Corvina** cserecsomag akció célja, hogy minél több könyvtár használhassa a **VOCAL**, Közös Katalogizálási Rendszert.

A Corvina cserecsomag – akció időszaka több mint három hónap. Október 15-től jövő év január végéig az akció érvényes.

A Corvina cserecsomag – akció résztvevői azok a könyvtárak, akiknek szándékában áll lecserélni előző rendszerüket Corvinára vagy új rendszerként Corvinát választanak.

A Corvina cserecsomag – akció **tárgya** a működéshez szükséges informatikai elemek jelentős része.

A Corvina szoftver **licenc** díjából 60% kedvezményt biztosítunk rendszercsere esetén.

Az ingyenes **VOCAL** kapcsolat mellett 5 felhasználó számára a **WebPAC** keresőmodult díjtanul bocsátjuk a könyvtár rendelkezésére.

A szükséges **hardver** környezet kialakításához partnereinken keresztül nyújtunk jelentős kedvezményt. A rendszer mellé a **Sun Microsystems Magyarország Kft.** nagy mértékű engedménnyel szállít Ultra 5 és Ultra 10 szervereket.

A Corvina cserecsomag – akció része a karbantartási szerződés, mely három évre szól. Megléte a kedvezményes rendszercsere elengedhetetlen és szükséges feltétele.

További információ:
dr. Fábíán Gyula
467 1100
E-mail: info@dataware.hu
Web: www.dataware.hu

dataware[®]
rendszerintegrátor

A **VOCAL** lehetőséget biztosít valamennyi felhasználó számára a katalogizálás jelentős mértékű csökkentésére.

A **VOCAL**, a párhuzamos munkavégzés mellett, pontosan szabályozza a katalogizálási munkát, ami a belépő könyvtárak számára a munkafolyamatok újjászervezése és optimalizálása felé is irányt mutat.

A moduláris felépítésű Corvina elemei: Keresőmodul (JavaPAC, WebPAC), Beszerzési modul, Katalogizáló modul (JavaCAT), Kölcsönzés (JavaCIRC), Folyóirat modul, Statisztika modul.

Java programozási környezetben, Internet alapon készült modulok előnyössé teszik a program használatát közösen katalogizáló könyvtári szövetségek, hálózatok számára, kiaknázva a világháló kínálta lehetőségeket.

Felhasználói oldalon, a Corvina hatékony működéséhez Pentium 100, 16 MB RAM, 40 MB diszk, Windows 95, NT vagy Xterminál szükséges. Szerver oldalon Unix szerver, min 64 MB RAM, 2 GB diszk javasolt.

A Corvina a 2000. év közepére Oracle adatbáziskezelőn is működni fog.

A fejlesztések a funkcionális bővítés irányába haladnak. A tervek szerint a rendszer támogat archiválási, dokumentumtárolási feladatok elvégzését is.

Komjáti Katalin
202 4415
katalin.komjati@hungary.sun.com
www.sun.hu

 Sun
microsystems
We're the dot in.com[™]

Beszélgetés Teveli Judittal

Egy közösséget a kitüntetettjei is minősítenek... A könyvtáros szakma egyik legaktívabb, legrugalmasabb képviselőjéről, a vállalkozóvá lett Teveli Juditról közlünk egy beszélgetés nyomán kialakult portrét abból az alkalomból, hogy a Magyar Könyvtárosok Egyesülete Emlékéremmel tüntette ki a pápai vándorgyűlésén.

Pályakép

Hogyan és miért lettél könyvtáros?

Szükségből és véletlenül. Érettségi után közvetlenül nem vettek fel az egyetemre, és valahol dolgoznom kellett. Egy kedves szomszédunk javasolta a Magyar Kábel Művek Műszaki Könyvtárát. Nagyon jó iskolának bizonyult – csak később tudtam meg, hogy ezt tartották az egyik legjobb szakkönyvtárnak. Ott tanultam meg, hogy mi a *könyvtáros mesterség*, ott tanultam meg dolgozni, emberekkel kapcsolatot teremteni. A szakmai képzés erre a szilárd alapra épült rá.

Milyen szakmai állomásaidat tartod fontosnak, melyek voltak a munkahelyeid?

A már említett Kábel Műveknél 13 évig dolgoztam. Mivel ösztönösen egyre jobban érdekelt a ma marketingnek nevezett tevékenység, ezért a műszaki tájékoztatás, a szakmai propaganda területével foglalkoztam. Feladataim közé tartozott a vállalat kiadványainak szerkesztése, országos szakmai konferenciák, kiállítások szervezése.

1979 és 1986 között az Anyagmozgatási és Csomagolási Intézet Műszaki Könyvtárának, majd Információs osztályának a vezetője voltam. 1986-tól 1990-ig az Ipari Informatikai Központban, az akkori Ipari Minisztérium alá tartozó vállalatok, intézmények könyvtárainak koordinátoraként, módszertani felügyelőjeként dolgoztam. Ezt követően a KOPINT-Datorg információs menedzsere, majd kutatási menedzseriroda-vezetője lettem: ezt az állást 1990–1993 között töltöttem be. Az IPIK-es és a KOPINT-os éveim már kifejezetten marketing tevékenységet takarnak.

1993-ban függetlenítettem magamat, és megalakítottam saját cégemet, a Tabula Ráza Bt-t.

Hogyan ítéled meg, mik voltak a jelentősebb szakmai eredményeid?

Úgy érzem, hogy én mindig a rutintól eltérő tevékenységet folytattam. Mindig valami újat akartam, abból viszont kihozni a maximumot. Büszke vagyok a szakma által legjobbnak ítélt multimédiás CD-ROM, a Bartók CD elkészítésére – ez 1995-ben történt. Ugyntúlyan büszkeség tölt el, ha a KOPINT-Datorg 10 éve működő könyvtáros együttműködési körének létrehozására és vezetésére gondolok:

nemrég jöttünk haza Csehországból, a tizedik külföldi tanulmányutunkról. Szabadúszó vállalkozóként egyik első – magam számára kitűzött – feladatomban egy konferenciasorozat megszervezése volt „Hogyan készítsünk PHARE-pályázatot” címmel. Ez 1993-ban volt, több száz résztvevőt vonzott. Jó érzés volt, hogy olyat csinálunk, amit értékelnek, meg is volt az anyagi haszna.

Szívesen emlékszem vissza arra a több napos konferenciára, amelyet még hálózati koordinátorként szerveztem *vállalati vezetők számára*. A téma az *információ fontossága volt*. Adatbázisokat, információs rendszereket mutattunk be nekik, a piaci információ jelentőségét helyeztük előtérbe, és ellátogattunk közösen egy osztrák vállalathoz, az ottani könyvtárat és műszaki tájékoztatási gyakorlatot megismerni. Képzelnék magunkat vissza 1987-be, amikor kezdtek tönkremenni az állami vállalatok és megszűnni a könyvtárak. Azt sulykoltuk a vállalatvezetők és az információs szakemberek fejébe, hogy a cégnél az információ és az azt szolgáltató szakember (mondjuk könyvtáros) a fontos, nem feltétlenül a könyvtár mint intézmény – ha annak fenntartására esetleg nincs mód. Ne öntsék ki a fürdővízzel a gyereket is! – mondtuk. Nagy siker és elégedettség volt a konferencia eredménye.

A cégem, a Tabula Ráza elsősorban marketing feladatokat lát el, és ez többnyire nem korlátozódik a könyvtárügy területére. Azért a Budapesti Nemzetközi Könyvfesztivál szervezésekor még mindig a könyvtárosok felé húz a szívem, ezért lett a fesztivál egyik legkiemelkedőbb programja a „Könyvtáros Klub”. A rendezvény gazdája, a Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése ezt nem is veszi rossz néven tőlem, sőt, a könyvpiac egyre fontosabb szereplőjének tekinti a könyvtárakat.

Van-e szakmai ars poeticád?

A mi szakmánk legfontosabb szereplőjének az olvasót, az információ felhasználóját tartom. Ebből következik, hogy szerintem *a könyvtáros-személyiség legfontosabb jellemvonása a nyitottság és a szolgálatkészség* kell, hogy legyen. Nyitottság két irányban is: a másik ember (a potenciális olvasó) felé, meghallgatni, megérteni őt és – magunkból is adni valamit. A hosszú évek alatt kialakult bennem az az ösztönös cselekvés, hogy ha valamilyen új információ birtokába jutok, első gondolatomban az, hogy kinek is lenne értékes, kinek is adjam tovább. Ez csak úgy lehetséges, ha ismerem a környezetem érdeklődési körét. A szolgálatkészség is összefügg ezzel a gondolattal. Ha valakinek értelmes dologban a segítségére lehetek, természetesen megteszem.

Kapcsolat az egyesülettel

Mióta vagy tagja az Egyesületnek, miért léptél be annak idején? Milyen szerepet játszik az életedben a könyvtáros egyesület? Milyen feladataid voltak és vannak?

1971 óta vagyok tag, bár ebben nem vagyok olyan biztos. Az MKE-tagságot én annak idején megtiszteltetésnek éreztem. Volt egy kollégánóm, akit rendszeresen küldöttek jelölt a szekciója. Irigyeltem érte. Alig vártam, hogy egyszer én is elérjem ezt a kitüntetést.

A passzív részvételt – ha egyáltalán volt ilyen szakasz is – mikor és hogyan váltotta fel aktivitás? Kikkel kezdtél dolgozni az egyesületért?

Nehéz erre válaszolni, mivel olyan természet vagyok, hogy ha valamiben résztveszek, akkor teljes lendülettel, minden idegszámmal „benne vagyok” a dolgok sűrűjében. Észrevétlenül történt, hogy egyre több programban vettem részt. Ha azt kérdezték, hogy mit kellene szervezni, akkor biztosan javasoltam valamit, és mindjárt a megszervezése is rajtam maradt. Én olyan „belebeszélős” vagyok ma is. Ha kérdeznek, akkor én komolyan veszem és válaszolok. Ha a saját ötletemet jónak tartom, és mások is annak tartják, akkor nem hagyom, hogy elvessen. Erre legjobb módszer, ha mindjárt meg is valósítom. Szerencsére ehhez mindig találok jó partnereket. Így lettem aktív MKE-tag. Vajda Erik, Ottovay Laci voltak a Műszaki Szekció elnökei, akiknek a keze alá szívesen dolgoztam. Maurer Péter mellett voltam ennek a szekciónak a titkára. Az MKE egyszerűen fontos volt ... emlékszem, milyen nagy vitákat folytattunk a szekcióban, annak még te is részese voltál. Amikor engem választottak elnöknek, megijedtem. Elfogytak a nagy emberek, akikre felnézhetnék?

Mik a mai feladataid az MKE-ben?

Jelenleg a Műszaki Szekciót képviselem az MKE Tanácsában. Úgy gondolom, hogy ez a mostani funkciómn nagyon jól megfelel nekem. Az egyesület elnökségét és a szekció tagságát egyaránt „elérhetem” egy-egy jó szóval, tettel.

Miben látod az MKE szerepét/jelentőségét ma és a közeljövőben, összevetve más érdekvédelmi testületekkel?

Az MKE elsősorban az egyéni tagok szervezete. Ilyen csak egy van a szakmában. Valamikor úgy gondoltam, hogy érdekvédelmi feladatokat is el kellene látnia, de ma már úgy érzem, hogy az más testületeket, intézményeket tömörített

szervezet feladata lehet. *A legfontosabb feladatnak ma azt tartom, hogy a szakmai összetartozást jelentse az egyesület.* Fontosnak tartom a szakmánk presztizsének növelését, szakmai és etikai kérdésekben a tagok véleményének képviselését. *A szakma ismertségének és elismertségének javítása érdekében tartanám fontosnak egy PR-munkabizottság létrehozását az elnökség mellett.* Az új elnökségnek voltak is kezdeményezései, de – gondolom, a kezdeti szervezeti gondok miatt – nem történt eddig határozott lépés ebbe az irányba. Pedig jó lenne egy sajtóoffenzíva, hogy ne csak véletlenül kerüljön szó a szakmánkról például egy új könyvtár felavatása kapcsán. Nem az épület a legfontosabb, hanem a benne folyó munka.

A könyvtárügy területén történő óriási átalakulásról, céljainkról, szakmánk változásairól a legérzékenyebb réteg, az olvasó honnan értesül? Ők nem olvassák a könyvtári szaksajtót. A média pedig a szenzációs eseményeket találja. *Hát nem elég nagy szenzáció, amikor egy több ezer embert tömörítő szakma keresi és úgy tűnik megtalálja a megoldást a túlélésre?* Az Internet használatának hétköznapivá válására is gondolok, ami bizony könnyen kiszoríthatná a könyvtárakat, ha nem történt volna meg időben a szakma szerepváltása a hagyományos könyvtárból a szolgáltató könyvtár irányába!

A piacgazdaságból szerzett tapasztalataid alapján miben látod az egyesület közhasznúvá válásának a hasznát?

A közhasznú tevékenységet természetesen adminisztratív támogatja az állam, például kedvezőbb adózási feltételek megadásával. Sok haszna lehet az egyesület számára is. Aprópénzre váltva, mit jelent ez? Leírhatók bizonyos befizetések, pályázatok lehet benyújtani olyan támogatásokra, amelyek segítségével szolgáltatásokat is lehet nyújtani a könyvtárosoknak, a szolgáltatókat meg lehet fizetni. *Tudomásul kell venni, hogy a társadalmi munka kora lejárt.* Nevesíteni kell a tevékenységeket, forintosítani és megfizettetni, ha lehet, a költségvetéssel, támogatókkal. *Gazdálkodni kell.*

Az MKE tevékenységében mit erősítenél meg, alakítanál át?

A nyitást a világ felé, a szakmánk ismertségének és elismertségének javítását már említettem. Ez nemcsak az MKE feladata, ez minden más szakmai szervezet feladata is. Ami az MKE belső ügye, sürgető feladata, hogy önmagát, tagságát megújítsa. Pápán, a vándorgyűlés baráti találkozásán sok jó baráttal együtt ültem, és felemlgettük a régi szakmai rendezvényeket, kirándulásokat, „nosztalgiaztunk”. De ülhettem volna sok más asztalnál is, hiszen az évek alatt annyi barátom lett a szakmában. És emlékezhetnénk együtt a múltra. És elgondoltam, hogy vajon az a kevés fiatal, aki ott volt Pápán, vajon hogyan lát bennünket, „öregeket”? Hogyan kellene őket közénk engedni? Akarnak-e egyáltalán velünk tartani?

Az is jó lenne, ha kialakítanánk a saját „asztaltársaságainkat”. Az MKE nagy összetartó erő. Volt. A fiatalokat be kellene vonni a munkába. Feladatokat adni nekik, ötleteiket kérni, meghallgatni őket. Érezzék át ők is egy sikeresen megszervezett program, egy bevált javaslat eredményességének örömét. Csak a közös munkával érzi meg az ember a siker ízét, akkor érez magáénak bármit, ha része van benne.

Tudod-e hasznosítani az MKE-ben szerzett tapasztalatokat másutt is? Emlékszel-e kudarcra, illetve örözl-e kiemelkedően jó élményt az MKE-ről?

Kudarcra nem emlékszem. Eleve optimista természet vagyok, csak a sikerekre emlékszem, azokból táplálkozom. Sok vándorgyűlésre emlékszem nagy szeretettel, említhetem a debreceni baráti találkozót, a műszaki szekció kirándulásait Szarvason, Győrött – sorolhatnám, rengeteg volt. Az MKE-ben nem annyira a tapasztalatok, mint inkább a sok kedves kolléga, barát a fontos számomra.

Az IFLA nemzetközi kapcsolataiban az IFLA-nak kitüntetett szerepe van/lehetne. Véleményed szerint felkészült-e a magyar könyvtároság egy IFLA-konferencia megrendezésére? Erre egyébként 2005-ben nyílna újra lehetőségünk. Vállalná-e a Tabula Ráza az ilyen alkalmakkor is megrendezendő nemzetközi kiállítás szervezését?

Az IFLA konferencia szervezését nyugodtan elvállalhatná a magyar könyvtáros-társadalom. Ha csak az IKSz őszi könyvtári rendezvényeinek tömegét tekintjük vagy az MKE vándorgyűléseit, ahol évente más-más megyei vagy városi könyvtár bizonyítja, hogy mire képes, már ez is elég lenne. A baj ott van, hogy Budapesten – a mai állapotok és az IFLA konferencia-szervezői szerint – nincs megfelelő nagyságú épületegyüttes egy ilyen léptékű konferencia megrendezéséhez. Talán a Sportcsarnok elég nagy lenne, de nem ismerem közelebbről az adottságait, a komfortját. Természetesen vállalnék egy kapcsolódó kiállítást. Most, hogy a Frankfurti Könyvvásárba is beleszagoltam, „ide nekem az oroszlánt is!”.

Végezetül egy utolsó kérdés: mit éreztél az Emlékérem átvételekor?

Nagy örömet, és a kollégák részéről óriási szeretetet.

Jutka, köszönöm az őszinte beszélgetést, azt, hogy elmesélted az emlékeidet és megosztottad a gondolataidat velünk. A múltadról és a jelenedről elmondottak sokak, főként a pályakezdők számára lehetnek tanulságosak, a jövőképed pedig mindannyiunk számára biztató. -

Haraszi Pálné

Borges, a könyvtárban élő ember

Hamvas Béla esszéit olvasgatva egy ismerős figura elevenedett meg előttem: „akinek a könyv olyan táplálék, szenvedély, sors, szerelem, gyönyör, mámor, kaland és végzet, mint a tengerésznek a tenger, a parasztnak a föld, a kertésznek a növény... Senki sem nyúl a könyvhöz úgy, mint a könyvtáros, oly csendesen és lassan, ahogyan az ember csak örök dolgokhoz nyúl: tengerhez, asszonyhoz, földhöz.” Robert Burton: *A melankólia anatómiája* kapcsán jegyezte meg Hamvas, aki szerint Burton-éhez fogható könyvtárosi életmű csak Lao-ce *Tao te kingje*.

Nem tudom Hamvas ismerte-e a kortárs Jorge Luis Borgest, de az említett jegyzetek és az ezt követő leírások ráillenek a harmadik nagy könyvtárosi életműre, Borgesére. Burton közös ismerősük, hiszen Borges novelláiban, esszéiben is felbukkan. Az elbeszéléseket olvasgatva látjuk, mint bogarászik poros vagy végtelen könyvtárszobák mélyén egy könyvtáros. Majd amikor elővesszük a versket, akkor az is nyilvánvaló, hogy Borgesről magáról van szó. Borges 1955-től 1973-ig a Buenos Aires-i Nemzeti Könyvtár igazgatója, előtte pedig évekig egy kis kerületi könyvtárban dolgozott. Amikor pedig a vezető tisztséget kellett viselni (vakon), akkor már a könyvtárnak vette hátát, a könyvek helyett a könyvtárat védelmezte. A kerületi könyvtár nyomasztó hétköznapijainak a parabolája a *Bábeli könyvtár* című novella. A végtelen könyvtárban a könyv és ember intimitása a könyvtáros és a könyvtár karkai rémálmában feszíti meg a könyvtárban élő embert.

Borges *Könyveim* című versében írja le a könyv és ember „baráti” viszonyát:

*„Könyveim, bár azt se tudják, hogy élek
éppoly részeim, akár az arcom...”*

És így ér véget:

*„De jól van így. A holtak hangja mond ki
engem már mindörökre.”*

A Belgrano magánegyetemen tartott előadásainak az előszavában 1979. március 3-i keltezéssel ezt írja: „...a könyv az az eszköz, amely nélkül nem tudom elképzelni az életet, s amely nem kevésbé tartozik hozzám, mint a kezem, vagy a szemem.”

Hamvas így folytatja: „A könyv a világ leghallgatagabb, legmagányosabb, legbékésebb valósága, – a könyvtáros, ha vele él, olyan lesz, mint a könyv...” Vagy, ha a *Tao te king* egy egész életből párolt és szűrt „harmatcseppje” után szembesül az ember a „műzsai állapotban élő” Burton *Anatómiájával*, ahogyan Hamvas mondja: „A természete szerint sötét könyvtár és a benne élő tücskök – A könyvtárosok, azoknak a lényeknek az utódai, akik régen éltek, még mielőtt a Múzsák megszülettek. S amikor a múzsák elkezdtek énekelni, olyan önkívületbe estek,

hogy csak hallgattak, hallgattak, és megfedkeztek evésről, ivásról, ételről, itálról. Zeusz e lényeket tücsökké változtatta, és egyedül nekik engedte meg, hogy a táplálékért ne verejtékezzenek, hanem egész életüket műzsi módra, gyönyörködve, élvezve, olvasgatva, szemlélődve, csendesen éljék le.”

Hamvas Kafka vagy Swift rémlátomásai helyett a „harmatcsepp desztillálásában” éli végig a könyvek bástyáiról alátekintő szemlélődő életet. Neki is megvannak a maga könyvtáros tapasztalatai a Fővárosi Könyvtárban (1927–1948), csak neki igazgatói állás helyett segédmunka és a tiszapalkonyai, inotai erőművek raktára jutott.

Borges a könyvről szóló belgranoi előadásában vállalja hiúságát, hogy vakon is szereti végigtapogatni a több kötetes enciklopédiák gerincét, a gót betűk nyomását. A halhatatlanságról a belgranói beszélgetésekben úgy elmélkedik, hogy a legszebb halhatatlanság a történetek újra és újramesélése, amelyben az első mesélő valamint a hős elevenedik meg minden egyes alkalommal. Kérdés marad azonban, hogy ki ez a halhatatlan mesélő, hiszen a történetet felelevenítő első sorban az, aki most mondja a történetet, másodszor pedig annak a folytonosságát őrzi, aki először mesélte a szóban forgó történetet. Amikor pedig a mindenkor mesélő azonosul az első mesélővel, akkor azt is figyelembe kell vennünk, ami e két „személy” egységéből (a hallgatóság közreműködésével) megszületik. Ha ebben a metamorfózisban meg tudjuk látni a történet (és a történetmondó) folytonosságát, akkor van halhatatlanság, van, aki számára az örökkévalóság nyilvánvalóvá válik. Ám a kérdés ezzel semmiképp sem zárható le, hiszen az „örökkévaló” a változatlanságával nyomasztja a pillanatnyiségben élő embert. Legalább annyira, ha nem még nagyobb súllyal nehezedik ránk, mint amennyire a halál figyelmeztet minden dolog múlandóságára, s teszi búskomorrá az erre érzékeny halandókat.

„*Borges mélabús volt*” ezzel kezdi a nyolcvanéves Borges, s a „borgesi nyolcvanas évek” előtt tisztelgő beszélgetéssorozat angol kiadását Willis Barnstone. Beszélgetésüknek az idő, az elmúlás, a felejtés, a platóni visszaemlékezés gondolatai állandó témái. Borges úgy érzi, a feledés ellen küzdve, az örökkévalósággért – újra és újra neki kell futnia ugyanannak a témának, s egyszer majd, valamelyik vers eltalálja, vagy legalábbis valakit arra sarkall, hogy rátaláljon egy morszára, egy homokszemre az örökkévalóságból. Az aprópénz című ciklusban egy letisztult kétsoros megfogalmazásából érezhető a borgesi melankólia:

Esik

*Mily tegnapban, mily karthágói kertben hull
most ugyanez az eső?*

A könyvtáros figuráját rajzolja tovább Hamvas: „nagyon mély rokonság van a jó tanuló, a tanár, a filológus és antikvárius, szóval minden könyvember és az ördög között. Az ördög a diabolikus lények ősképe, ez a furcsa és rosszindulatú bogarász, a fénytől irtózó, poros, homályos és régi zugokban rejtőzködő. Diabolikus minden ember, aki ragaszkodik a betűhöz, paragrafushoz, a leírt szóhoz, a könyvhöz, aki a leírt szót az eleven élet fölé helyezi. A könyvesség az élet ellen elkövetett bűn; a bűn neve: bibliolátria, – a könyvnek, mint bálványnak imádása.”

Az élet elől a betűbe rejtőző, azt betűvel uralni akaró ember a diabolikus filiszter, és kiteljesedése a könyvtáros. A betűvel elkövetett bűnök, a betűvel mű-

velt mágia ördögiségére figyelmeztet. Már a beszédben, a nyelvben van ebből, amióta 'én' és 'másik', egy és kettő megkülönböztetésével tudat és tudat között közvetítőre van szükség. Az Én-Te (buberi) egységének a szétválasztója, az egyből más, másikat hasító indulat mint *camera obscura* vetíti az egyik és a másik: az „Az” árnyalakjait.

Ha nem az egység állapota a cél; ha nem az Egy, az aktus kiinduló és végpontja, akkor minden cselekedetünk diabolikus. A valódi cselekedet, az igazi hatékony *tett*, a minden közvetítettség nélküli cselekvés: kinyilatkoztatás. A kinyilatkoztatás: teremtés. Amikor az egységben látott-élt Én-Te szétnyílik; az újraegyesülés és a másikká, a teljesen idegenné válás közti feszültségből, ebből a nyílásból – a lét sebéből kibomlik, előlép az élet.

Csak akkor élhetünk ezzel az erővel, ha pontosan tudjuk, hogy az én és te megnevezésével mit teszünk, és tudatában vagyunk annak, milyen állapotban időzünk, amikor megnevezésünkkel megszólítunk valakit, akit fölöttünk állónak tudunk. De csak azelőtt élhetünk ezzel az erővel, még mielőtt bármiféle kétely felmerülne bennünk létezésünk egységessége, egészsége felől. Még azelőtt, hogy a kétely, a kérdés, amelyben a másik különbözősége megtestesül, mint megnevezett (tárgy) állna elénk. Amint tárgyasul, sebesült lesz, haldokló. Ha nem áll elénk, nem tárgyasul – nem tudjuk megszólítani.

Ha rálátunk arra a folyamatra, amely a Te-ből Az-t teremt, bármikor visszajátszhatjuk a történeteket. A megszólításban teremtjük vissza ezt a soha nem is létezett egységet: Az-t Őként hívjuk társunknak, és a társ-ságban Te és bennünk találkozik. Amikor találkozik, akkor a dolgokra ráaggatott megannyi címke, név nem takarja el a szemünk elől a valóságot. Ezek úgy alkotják a tapasztalati világot, ahogy a fatörzsét takaró lombok az ágakat elfedve a lombkoronával együtt alkotják magát a fát.

Borges a könyvekből hozzánk szóló halhatatlanok hangjáról beszél. Olvasó és olvasott, ha nem is személyesül meg, egy élő szerves egységet alkot. Az olvasó bábáskodik a mű születésénél. A könyvtáros sem tudhatja, amikor félve és szeretően (mint csak az örök dologhoz nyúlnak) megérint egy könyvet, mi fog történni, mi fog megszületni, nem indul-e el azonnal egy fájdalmas és gyönyörű folyamat, amely során olvasó, és akit olvas, egyszerre szülnék és születnek. A lezárultságukban kerek élet-művek egymást hasítják meg, mintha Platón dialógusaiban egyszerre lenne férfi és nő, aki olvasójától függően (aki szerencsés esetben szintén ezt a fajta teljességet hordozza magában) egyszer „férfiként” másszor „nőként”, vesz részt a dialógusban. Egyszer befogad, másszor megihlet.

De vajon manapság ki lát rá erre a folyamatra? S ha rálát, ki tud együtt élni ezzel a tudással. Ha képes is erre, a betű, az írás, csak közvetíti az erőt. Csak emlékeztet. A könyvtáros az emlékeztetőkre emlékezik – emlékeztet. Ezzel az ember és a valóság közé emelt falak között áll. Végőskig egyszerűsített értelem-ben minden nem-egyes út labirintus. A könyvtáros kiismeri magát a betűk-szavak útvesztőjében. Benne lakik. De csak akkor képes másokat is kalauzolni, valóban kivezetni és nem csak egy még mélyebb sötétségbe vezérelni, ha azon túl, hogy tudatosítja, hol áll, hol van, hol él, (lásd Hamvas megkülönböztetését arról, ami létezik és ami csak úgy van!) még túl is lát, lép önmagán. Tetteinek valami magán túlira kell mutatnia, mert csak ezzel határozhatja meg önmagát, csak eb-

ben az aktusban nyer értelmet bármiféle elhatárolás. Minél közvetlenebb cselekvésről van szó, annál inkább szűnik is meg ez az elhatároltság.

Ma, „amikor az életművet csináljuk, szemben állunk önmagunkkal; a mű nem alkotás, hanem önmagunknak önmagunk fölé való újraalkotása.” Ha képes erre, akkor az emlékeztetés, emlékezés (anamnezis) útmutató fény lesz a falak között.

A könyvtáros ebben a maga készítette-teremtette labirintusban él. De attól kezdve, hogy tudatos a közbevető mozdulat, az ember és a világ közé vetíti az emlékeztető jelet, attól kezdve ezen a ponton megállni nem lehet, ha az ember valóban élni akar, emlékeznie kell. Ezt csak maga teheti meg, és ha ezt valóban megtette, mutathat túl önmagán, éreztetheti mással is: labirintusban jár, de az út járható, – a falak még biztonságot is nyújtanak, ha azonban az ember biztosan áll az emlékezésben, nincs már szüksége erre a biztonságérzetre: a kivezető úton jár.

Akár külsőnek, akár belsőnek tapasztalja azt, aki, ami vezet; akár közvetve, vagy közvetlen jelenik meg kalauza. Ha csak egy térképet, egy fonalat talál, vagy a 22 betűt, vagy csak egyetlen jelet (az *alefet*, amely magában foglalja az összes többi), mint a kivezető erőt képes magába fogadni, teljesen a magáénak tudni, – eredete és célja ebben lesz, az útvesztő kanyarulatait bogozva rádöbben: ez az ercő – az ember, aki tévelyeg, maga köti és oldja a kanyargó utak csomóit. Amíg ezt nem tudja, azt hiszi kívülről mozgatja valaki, valami. Amíg azt hiszi, hogy az uralma alá hajtható világ kívülről van, addig az uralom: ártalom.

A kiindulópont tehát ez: „minden könyvtárosnak erős és mély kapcsolata van az alvilággal.” Burton műve alászállás az alvilágba (*katabasis*), amiről a szerző maga nem tud, legalábbis olyan értelemben nem, „ahogy csak félig eszmél fel a tényre Dosztojevszkij... és egyáltalán nem vesz tudomást a tényről a festő Bosch... de ahogy nagyon jól látja, hová került Blake vagy Swedenborg.” (Borges műveiből valamennyien jó ismerősök.) „Akinek alvilági vonatkozása van, az a leszállástól mindig csak egy lépésnyire áll. Alvilági vonatkozása pedig mindenkinek van. De – nagy művészet, nagy filozófia, nagy sors erős alvilági vonatkozások nélkül el sem képzelhető. Mű éppen úgy, mint sors mélységeit az alvilági kapcsolat adja meg. Annak, aki a *katabasist*, ha nem járta végig, mint Aeneas vagy Dante vagy Burton, de ott legalább egyszer nem nézett körül és az alvilágot nem élte át, annak tulajdonképpen más ember számára mondanivalója nincs.” Ilyen elhatározó élménye adja meg Strindberg *Inferno*jának a hátterét. Ezt az alvilágjárást hallani ki (noha kevésbé érezzük súlyosnak) Mozart Don Juan-jának a hangjai közül, de mint állandó látásmód jelentkezik Schumann-nál, Hoffmannnál, Baudelaire-nél. „Tény, hogy akiben az alvilági kapcsolat gyenge, vagy egyáltalán nincs meg, vagy elsorvadt, az sorsának lényeges és nagy kérdéseit meg sem érti... Aki nem tudja, hogy milyen az alvilág: az magát a világot nem érti meg... Az alvilág kapuja az ember előtt életének legnagyobb és legelhatározóbb válságaiban nyílik meg...” „... vagyis a határokon, az élet és halál elválasztó vonalain... esetleg nagy betegségekkel kapcsolatban, sajátságos utazások, helyváltoztatások alkalmával vagy különös kapcsolatokból (barátság, szerelem stb.) kifolyólag.” – Borges fokozatosan vesztette el szeme világát és ezzel nyílt meg előtte, a platóni visszaemlékezés értelmében egy másik. A barlang falának árnyai egy minden árnyék nélküli fehér kódnek adták át a helyüket.

Ebben a félhomályban, sötétben más jelentősége lesz azoknak a jeleknek, amelyekből az ember tudása felépült. Az addig világos szerkezetek bizonytalanok, kivehetetlenek lesznek. A félelem, az elveszettség, a keresés megteremti a lehetőségét, hogy az addig rejtett struktúrák feltáruljanak, kiépüljenek. Ebben a stádiumban azonban ez még csak sejtés, tapogatózás. Annál inkább az, minél jobban halványul az emlékezés, a tudás belső fénye.

Plátón pedig azt mondja: az írás „éppen hogy feledést fog oltani azok lelkébe, akik megtanulják, mert nem gyakorolják emlékezőtehetségüket: az írásban bízva ugyanis, kívülről, idegen jelck segítségével, nem pedig belülről, a maguk erejéből fognak visszaemlékezni.”

„A diabolikus filiszter állandóan az alvilág kapujában áll. Talán azért nem vette észre, hogy belépett és benne van.” Tehát a határvonalon megállva, a könyvtáros Hermész-Mercurius – *psychopompos* – lélekvezető és a leszállások irányítója.” A görög és keleti alvilágjárók után „egyes teológusok” is beszélnek arról, hogy a *descensus* „az az eszkatológiai lépés, hogy egyes emberek megtörik a halál hatalmát, s esetleg élve átlépnek a halál birodalmába és onnan vissza is térnek.” Vagy mint Strindberg, a bűneitől fogva merül alá és tisztul meg.

Burton iszonyú betegsége a melankólia. Amelyet ma, hétköznapi jelenségként depresszióknak nevezünk. Pontosabban a melankólia elnevezést kiszorította ez a lefelé (befeelé?) irányuló nyomásra utaló szó, amely azt is jelzi, ma már másként éljük meg ezt a hangulati „nyomást”. A szó eredeti értelmében a melankólia ‘fekete epe’ (*melan kholé*), tehát szó szerint testi jellemző, de az ókori görög és más hagyományos orvoslásban nem beszélhetünk egymástól elkülönült testi és szellemi tulajdonságokról. Sőt a testet sem hájárólhatjuk el mereven a természettől, ugyanazok az erők mozgatják, éltetik a belső szerveket, mint a természet, a világ többi változását is. Az fekete epe a test nedveinek túlsordulása, ami a megbomlott harmónia következménye. „A melankólia betegsége Hippokratész szerint ezért egyfajta kisiklás eredménye: a mikro- és a makrokozmosz egyensúlya megbillent, a rend (kozmosz) felbomlott, zavar állt be, és az érintett személy többé nem engedelmeskedik a mindenség és a saját sorsa elválaszthatatlan törvényeinek. ‘Eksziztamenoiszi’ – önmagukból kiléptek, extázisba kerültek... az alany nem csupán egy tőle idegen akaratnak van kiszolgáltatva, hanem saját cselekvésének a tárgya is.”

Vajon hová taszítja az embert ez az erő, amely valójában nem is különbözik tőle? Hová száll alá a lélek? Burton (Hamvas) azt mondja, Psyché palotájába. „...a maiak sem tesznek mást, mint a Psyché palotájába szállnak, csak nem tudnak róla, ahogy nem tudnak arról sem, hogy Psyché palotája az alvilág... Psyché palotája nem egyéb, mint az a terület, amely a látható formák, a lények arcvilága mögött és alatt fekszik: ez a láthatatlanságok, az arctalan lények világa. Itt nem növények, állatok, emberek, istenek élnek. Az itt levő valóságok egyáltalán nem is élnek. Ezek: vannak. És ezek a valóságok: a képzelet, emlékezet, gondolat képei, fogalmai, eszméi.” Borges így ír erről a birodalomról (*Az álom*):

„*Odüsszeusz gályáinál mélyebbre szállok
az álom emberi emlékezetének
elérhetetlen tartományaiba
és e vízalatti tájról
érthetetlen roncsokat emelek ki.*”

Versei mesélnek tovább. Az „*Ein Traum*” végén Kafka mondja ki: „magamat sem álmodom többé.” „Mit tesz a könyv”, amelyben egy varázserejű arab könyvet tart könyvtárában:

„Senki, sohasem találkozott ezzel a könyvvel...
Az ember fogta a könyvet, de sohasem
olvasta el, ám pontról pontra betöltötte
az arab által megálmodott sorsot,
és betölti mindmáig is, hiszen kalandja
azóta népek emlékezetének része lett. „

(A versek Somlyó György fordításai)

Vagy az *Alexandriai könyvtár Kr. u. 641*. Borges írja az *Antológia poética 1923–1977*. végén, amint szabadkozik, mennyi könyvre utal, hivatkozik a verseiben, holott a gondolathoz képest maga a nyelv is merev, hát még az ezt rögzítő írás.

„...a világegyetem folyékony és változó... Az összes könyv közül, amit eddig kiadtam, ez a legbensőségesebb. Bővelkedik irodalmi utalásokban; a bensőségesség feltalálója, Montaigne is bővelkedik. Ugyanezt mondjuk el Robert Burton-ról is, akinek kimeríthetetlen *Anatomy of Melancholy*-ja – a világirodalom egyik legszemélyesebb alkotása, – annyira túlsúfolt, hogy megértéséhez hosszú könyvespolcok kellenek. Mint bizonyos városok, vagy bizonyos személyek, a könyvek is életem nagy örömei voltak. Szabad újra elmondanom, hogy életem legfőbb eseménye az apám könyvtára volt? Az az igazság, hogy soha nem is léptem ki az ajtaján.”

Végh József

A könyvnyomtatás Magyarországon a kézisajtó korában

A magyar könyv- és nyomdászattörténeti szakirodalom közel 300 éves múltra tekinthet vissza. 1702-ben *Tótfalusi Kis Miklós* temetésére írta 78 strófából álló búcsúztatóját barátja, *Pápai Páriz Ferenc*, amelyet szakmánk tudománytörténete hagyományosan a nyomdászattörténeti irodalom kezdetének tekint. (A búcsúztató, az *Életnek könyve* egyébként csak az 1767-es, *Bod Péter*-féle jegyzetes kiadásból ismert.) Azóta sokan és sokfélet írtak a magyar könyv és nyomdászattörténeti múltjáról – *Fitz József*, *Haiman György* és *Szelestei N. László* tudománytörténeti áttekintéseiből ismerheti meg az érdeklődő a régebbi, részben kéziratos írásokat –, mégis, tudományos igényű összefoglaló évtizedek óta nem látott napvilágot, ráadásul a régebben megjelent (és mára már törvényszerűen jócskán túlhaladott) publikációk is csak egyes korszakokkal foglalkoztak.

Persze várható volt egy ideje a könyv- és nyomdászattörténeti szintézis elkészülte, megjelenése. „Beteljesedett az idő” – profanizálhatnánk a Bibliát. A *Régi Magyarországi Nyomtatványok* szerkesztőségében évtizedek alatt olyan mennyiségű új adat, tény, ismeret került elő az intenzív kutatások nyomán, olyan számban keletkeztek a részletkérdéseket új szempontok alapján elemző tanulmányok, hogy várható volt az összefoglaló közeli megjelenése – legalábbis a XVIII. század végéig terjedő korszakról.

A könyv- és nyomdászattörténész – főleg ha a kézművesség, tehát az ipari forradalmat megelőző századok gyakorlatát kutatja – sajátos helyzetben van. Egyszerre jellemzi forrásbőség és forráshiány munkáját. A forrásbőség magából a könyvekből következik. A nyomtatott könyv már a XV. században tömegtermék, még ha csak 2-300 példányban jelenik is meg. Olyan számban maradtak fenn – a döbbenetes mértékű pusztulás ellenére –, hogy alkalmas kvantitatív jellegű művelődéstörténeti vizsgálatokra vagy éppen gazdaságtörténeti folyamatok ábrázolására. (Érdekes és figyelemreméltó – bár egyes részleteiben erősen vitatható, helyenként téves –, önmaga által „kutatási kísérletnek” nevezett beszámolót tett közzé *Bródy András*, neves közgazdászunk a *Közgazdasági Szemlében 1994-ben Ódonászat, vagy van-e kétszáz éves ciklus* címmel. Bródy a rendelkezésre álló bibliográfiákból – köztük az RMNY-ből –, könyvstatisztikákból próbált következtetni, hogy léteznek-e a gazdasági életben ismétlődő kétszáz éves ciklusok. Feltevézése szerint a kiadott és forgalomba hozott könyvek számának növekedési rátája megközelítőleg azonos a gazdasági növekedés rátájával, így – forráshiányos időben, amikor hosszútávú statisztikai adatsorok még nem álltak rendelkezésre – megkísérelhető a könyvtermelés számszerű alakulásából a gazdasági élet esetleges ciklikusságának rekonstruálása. A könyv- és nyomdászattörténet tehát – ki gondolná? – távlatos gazdasági elméletek kialakulását segítheti elő. (Nem na-

gyon valószínű, hogy egy nyomda teljesen nyom, vagyis fennmaradt nyomtatvány – akár csak töredék – hátrahagyása nélkül merült volna el a feledés homályába, így több-kevesebb forrás a könyvtörténész rendelkezésére áll.) Ez azonban egyúttal forráshiányt is jelent. A legritkább esetben maradt fenn egyéb adat – információ – a műhelyről, mint maga a nyomtatvány. Gyakran használható adat, tény a kiadványon nincs, így a könyvtörténésznek magának kell megteremtenie vizsgálatának forrásbázisát és a források elemzésének módszerét. Szinte mindent magából a nyomtatvány egészéből kell megállapítani, a felszerelés eredetét, állapotát, összetételét, utóéletét, a sajtók számát, a műhelyben dolgozó személyek létszámát, sokszor még a megjelenés évét vagy éppen a nyomdász nevét is.

A múlt a maga teljességében természetesen megismerhetetlen, megismételhetetlen, a folyamatok, történések kísérletekkel nem rekonstruálhatók, nem ellenőrizhetők, csak forgácsok – források –, töredékes tudósítások adnak hírt a leltűnt világról, amely csupán a történész által kijelölt forgalmi keretek között születhet újjá. Nem magát a múltat, hanem annak a forrásokban megőrzött, szükségyszerűen töredékes tényeit teremti újjá tudományos módszerekkel. És még valamivel: A képzelettel. Meggyőzőnek, hitelesnek, szuggesztívnek érezzük ezt a végső soron szubjektív elemeket is tartalmazó képet – ha hivatása (és a toll) mestere a történész. Úgy gondoljuk, hogy a történelemnek csak az az egyetlen interpretálása lehetséges, amit olvastunk, amit elemeztünk. Az ábrázolt kép meggyőződésünké válik, és magunk is az Ige terjesztői leszünk: így, és csakis így történhetett, nem másként. A forrásokban létező virtuális múlt valóság lesz: történelem, amelyre többek között ideológiák és nemzettudatok alapozódhatnak és amely így – nem ritkán – irtózatos energiájú romboló erővé válhat.

A múlt ilyen jellegű, mesteri (vagy démoni) életrekeltése csak a megfelelő módszer és a végtelenül gondos forráskritika révén lehetséges. A történésznek először azt kell tisztáznia, hogy milyen a kapcsolat a történelmi tény és az arról hírt adó forrás között. A múlt században *Comte* és a pozitivisták ezt a kapcsolatot problémamentesnek vélték. Úgy gondolták, hogy a történelmi tény a tudományos megfigyelés terméke, objektív, stabil és változatlan, a forráskritika révén egzakt, szinte természettudományos módon megismerhető és közölhető. Meg voltak győződve a történelmi megismerés tudományos jellegéről, (helyesen), és arról, hogy megfelelő módszer kidolgozása alkalmas a világ egyetemes fejlődésének megismerésére, a Törvény felismerésére. A pozitívizmus hatása a múlt századi tudományos gondolkodásra szinte felmérhetetlen. (Bár némileg joggal ironizált a pozitivistákon a szkeptikus *Anatole France A pingvinek szigetében*.)

A XX. század történettudománya túllépett ezen, a fejlődést mindenk fölé helyező és végső soron optimista történetfilozófiai és ismeretelméleti irányzaton. A tényekbe vetett abszolút hit megingott, nyilvánvalóvá vált az ún. struktúratények és eseménytények közötti elvi és metodikai különbség. Az előbbi logikai konstrukció, az általános törvény, amely bármennyire is egzakt alapra épül, elvonatkoztatott értékítélet, és mint ilyen nem lehet mentes a történész szubjektumától. Az utóbbi is relatív, mivel a véletlenszerűen fennmaradt forrásból – igaz, a hitelességet sokoldalúan, forráskritikailag elemezve – von le következtetést. A XX. század történetírásának számos meghatározó irányzata ezért posztulátumokból próbált rendszert felépíteni (marxizmus, szellemtörténet) vagy a

történeti megismerést tagadva, már-már a történettudomány tudomány létét is vitatva öncélú játszadozássá vált.

Korunk posztmodern relativizmusára válaszul született meg az a történetírói irányzat, amelyet nevezünk – jobb híján – neopozitivizmusnak. A történelem megismerhetőségének állítása, a forrásokból végtelenül gondos, mikrofilológiai módszerekkel kiszűrt és kritikailag megrostált tények, illetve az ezekre alapozott, sokoldalúan dokumentált következtetések jellemzik. Nem állítja, hogy módszere alkalmas a természettudományok vagy a történelem lényegének megragadására, de vallja, hogy pontosan lehatárolt és gondosan kijelölt keretek között képes a múlt egy szeletéről hiteles képet készíteni.

A *Régi Magyarországi Nyomtatványok szerkesztőségében Borsa Gedeon* dolgozta ki a források kezelésének, a régi nyomtatványok forráskritikájának módszertanát. Nem a tetszetős, ám bizonytalan, mert hézagosan alátámasztott elméletek, hanem a kikutatott és ténynek elfogadott forrásokból nagy óvatossággal levont és aprólékosan verifikált állítások határozzák meg Borsa Gedeon, illetve az RMNY szerkesztőségének munkáját.

A most megjelent kötet szerzője, *Ecsedy Judit* (és társa, *Pavercsik Ilona*, aki az összefoglaló *A magyar könyvkereskedelem történetének vázlatja 1800-ig* című fejezetet írta) igencsak részese volt az RMNY kapcsán folyó kutatásoknak. Több önálló kötet, sok tucatnyi magyar és idegen nyelvű tanulmány hazai és külföldi periodikumokban tartalmazza alap kutatásai publikációvá érlelt eredményeit.

A kötet, *A könyvnyomtatás Magyarországon a kézisajtó korában 1473–1800* a *Balassi Kiadó* gondozásában jelent meg. Dicséret és elismerés illeti a kiadót, hogy az elmúlt néhány évben fontos könyv- és nyomdászattörténeti művek közreadására vállalkozott. Az új összefoglaló is ezek sorába illeszkedik.

A szerző és a kiadó kettős célnak szándékozott megfelelni a megjelenő kötetel. Egyrészt a további kutatás számára immár nélkülözhetetlen szintézist, másrészt az oktatás számára nélkülözhetetlen tankönyvet kívántak közzétenni. E kettős, de természetesen szervesen összekapcsolódó célt a szerző a kötet logikus felépítésével, jól áttekinthető szerkezetével érte el. Kitűnő megoldás volt a rövid útmutató után a bevezető fejezet megírása, mely tézisszerűen foglalja össze a hazai fejlődés vázlatát. Ezt követően korszakonként tárgyalja a kötet a nyomdák történetét. A periodizáció mechanikus (A magyarországi ősnymdászat; Magyarországi könyvnyomtatás a 16. században; Magyarországi könyvnyomtatás a 17. században; Magyarországi könyvnyomtatás a 18. században), lényegében az RMNY rendszerezését követi. Minden korszakolás önkényes, ez is. De a mechanikus elv átlátható, és így következetes struktúrát eredményez, szemben az éppen olyan önkényes (mert egy absztrakcióból indul ki) korszakolással, mint pl. „A reneszánsz korának könyvnyomtatása” stb. (Micsoda viták vannak a reneszánsz jellemzőinek, korszakainak meghatározásáról irodalmárok, művelődéstörténészek között!) Az egyes kronologikus részeket összefogja két alfejezet (az ősnymtatványokat tárgyaló kivételével). A bevezető az adott korszak nyomdászatának területi és felekezeti megoszlását vázolja, a záró pedig a szakirodalomban tévesen állított vagy nem kellően bizonyított nyomdákat tekinti át.

Egy-egy nagyobb korszakon belül tematikus csoportosításban mutatja be a szerző a nyomdákat, az egyes tematikus részekben – pl. A nyugat-dunántúli protestáns nyomdák; Katolikus nyomdák stb. – belül pedig ismét az időrend érvé-

nyesül: a nyomdák alapítási évük szerinti rendben követik egymást. Az elsődlegesen diakronikus szerkezetű egységeket tematikus fejezetek követik, ezekben tárgyalja Ecsedy Judit a nyomdák belső életét, a nyomdászat technikai kérdéseit, kapcsolatát egyéb mesterségekkel – a papírkészítéssel, a betűmetszéssel, betűöntéssel, könyvkötéssel –, a könyvnyomtatás intézményi és jogi kereteit – a nyomdaalapítás engedélyezését, a cenzúrát, a revíziót, a tiltott könyveket, a privilégiumokat –, statisztikai elemzésben pedig a könyvtermelés számszerű adatait – kiadványok száma, a feltételezett példányszámok stb. – veszi számba.

A kötet Ecsedy Judit által írt utolsó fejezete a könyvdíszítést, annak különböző technikáit és eljárásait – fametszet, rézmetszet – mutatja be. Az utolsó fejezet (295–340. p.) Pavercsik Ilona munkája, és a hazai könyvkereskedelem történetét tartalmazza részben új források: könyvkereskedői katalógusok alapján. A korai időkben a hivatásos, modern értelemben vett könyvterjesztők mellett más értékesítési, terjesztési csatornák is léteztek, Pavercsik Ilona kitér ezek működésére is (pl. a könyvkötők bizományosi tevékenységére).

Milyen kép bontakozik ki Ecsedy Judit (és Pavercsik Ilona) írása nyomán az olvasóban? A hazai (és értelemszerűen a külföldi magyar nyelvű – ezzel is foglalkozik a kötet) nyomdászat és könyvkiadás szorosan kötődött az ország szellemi, anyagi, társadalmi viszonyaihoz. Könyvkultúránk közel negyedfélszázados fejlődését ezek a feltételek határozták meg, a kötet nem légüres térben, hanem az egykori viszonyokba ágyazva ábrázolja a történeteket. Ezek a viszonyok többnyire nem voltak kedvezőek. A magyar nyomdászat nemzetközileg is nagyon korainak mondható kezdetei nem a társadalmi és szellemi fejlettségből következtek, hanem egy nagyformátumú főpap, Vitéz János messze tekintő koncepciójának köszönhetőek, és az érsek politikai bukása maga után vonta a kezdeményezés kudarcát. A XVI. századdal kezdődően ugyan megereméltődtek az igények a könyvnyomtatásra, a nyomdák létre is jöttek, ám a kötetben tárgyalt korszak – a feudalizmus – viszonyai között a nyomda alapítása, működése a patrónustól függött. A patrónus lehetett város, egyház vagy éppen főúri személy, eltérő feltételeket jelenthetett egyik vagy másik, de a nyomdász a patrónus nélkül képtelen volt létezni. Éppen ez magyarázza XVI. századi nyomdászaink egy részének szüntelen helyváltoztatását, az ún. vándornyomdák létét. Igazi polgári vállalkozás kevés volt a vizsgált időszakban, és azok a nyomdák is, mint pl. Lőcsén a Brewer-család vállalkozása, a XVIII. századi ellenreformációs hullámban megszűntek. Ecsedy Judit részletesen foglalkozik a nyomdák belső felszerelésével, kevés olyan tipográfia működött ebben a korszakban, amelyik felvehetette a versenyt a nyugati vállalkozásokkal (Nagyszombat a XVII. század végétől pl.). Ugyanakkor a XVIII. században már egy más, üzletiesebb, ha úgy tetszik kapitalista szellem határozta meg a nyomdák működését – a XVI. században alighanem elképzelhetetlen lett volna, hogy egy katolikus nyomda protestáns munkát ad ki. A nyomdászat és a könyvkiadás polgárosodott, a betelepült német eredetű dinasztiák a század végére a könyvkiadás földrajzi határait is módosították, II. József uralkodása idejére már Pest (és Buda), valamint Pozsony lett a hazai könyvkultúra meghatározó központja. A kötetnek egyébként ez a része a leginkább újszerű, tekintettel arra, hogy eddig semmilyen feldolgozás nem született a felvilágosodás korának nyomdászatáról: Gulyás Pál 1961-es összefoglalása az 1770-es esztendővel zárta mon-

danivalóját. Olyan délvidéki nyomdákról – Eszék, Fiume, Temesvár, Újvidék – lehet itt olvasni, amelyekről magyar nyelvű publikáció egyáltalán nem jelent meg, így teljesen előzmények nélkül dolgozta fel e kort a szerző.

A kötet kézikönyv jellegének megfelelően használatát bőséges apparátus segíti. Minden nagyobb fejezetet irodalomjegyzék követ, a személy- és helyneveket egységes mutató tárja fel. Jól használható a magyarországi nyomdák és nyomdászatok mutatója, és ehhez hasonlóan kitűnő ötlet volt a könyvtörténeti fogalmakat magyarázó kislexikon közzététele. Az ember persze telhetetlen, és ezt látva máris egy magyar Lexikon des gesamten Buchwesens megszületése jutott eszembe.

A kötet számos illusztrációt tartalmaz. A közölt képek, facsimilék számának nyilván a könyv előállítási ára szabott határt, mindenesetre a jól megválasztott illusztrációk növelik értékét. Ecsedy Judit írja a bevezető útmutatóban: „Tisztában vagyunk azzal, hogy a könyvkötéssel, betűtörténettel, könyvművészettel stb. akár külön tanulmánykötetek foglalkozhatnának, ezért tárgyalásukra csak tömören, vázlatosan kerülhetett sor.” Reméljük, elkészülnek ezek is. És reménykedjünk, hogy a kötetnek folytatása is lesz, és egyszer valaki(k) – nyilván nem az RMNY kutatócsoport tagjai (bár miért ne?) – elkészíti(k) a magyar könyv és nyomdászat történetének XIX. századi korszakát feldolgozó összefoglalót.

V Ecsedy Judit: A könyvnyomtatás Magyarországon a kézsajtó korában. 1473–1800. A magyar könyvkereskedelem történetének vázlata 1800-ig című fejezetet Pavercsik Ilona írta. Bp. 1999, Balassi Kiadó. 374 p. 1500,- Ft.)

Pogány György

Megjelenik: általában 30 nap alatt. A szervezeteknek és a központi testületi tagoknak küldjük: a megjelenés után három napon belül.

Személyi hírek

Zoltán Imre f. év július 4-én nyolcvannégy éves korában, váratlanul elhunyt. Ő volt a KG-INFORMATIK prospektustárának alapítója, vezetője. Emlékét példaként őrizzük (hír az MKSZ Híradóból – Varsányi Livia).

Egyesületi élet

Tanácsülés, 1999. szeptember 22. – az ülés napirendjén a 2000. évi vándorgyűlés (Esztergom), az Országos Könyvtári Napok, a szervezetektől érkezett javaslatok, a Frankfurti Könyvvásár és az MKE pályázatok szerepeltek.

Az MKE oktatási-képzési munkacsoportjának ülése, 1999. szeptember 23. – az ülésen a résztvevők megegyeztek a következőkben: tanfolyamok akkreditációja miatt javaslatok bekérése az Országos Kulturális Továbbképzési Akkreditációs Bizottság Könyvtári Szakbizottságának személyi összetételére, kérdőíves felmérés készítése a továbbképzéssel összefüggő igényekről, elvárásokról.

Elnökségi hírek

Elnökségi ülés, 1999. szeptember 28. – Dr. Hermann István részt vett meghívottként az elnökségi ülésen és elmondta a XXXI. Vándorgyűléssel kapcsolatosan, hogy a kollégáktól sok jó visszajelzést kaptak, eseményt jelentett a város életében. Dr. Ambrus Zoltán hozzátette, hogy a tanulságok számbevétele mellett az új elnökségnek ez volt az első vándorgyűlése. Ha vannak is tapasztalatok, lesznek dolgok amit másképp kell megcsinálni. Jó hangulatú, szakmailag is jó vándorgyűlés volt. Téglási Ágnes (Oktatási Minisztérium) is részt vett az ülésen és ismertette a felsőoktatási és elemzési főosztályon folyó elemzési és fejlesztési munkákat és a vonatkozó tevékenységi területeket: 1. automatizálás, 2. a könyvtárosok továbbképzése, 3. szerkezeti felújítás, 4. állománygyarapítás. Fülöp Ágnes (IKSZ) meghívottként beszámolt arról, hogy az Összefogás a könyvtárakért idei rendezvényeinek a sorában október 3-án a rádióban Könyvtáros Vasárnapot rendeznek. Ezt követően az aktuális feladatok teljesítéséről volt szó: honlap készítés, telematikai tanfolyamok szervezése, CECUP szeminárium, majd ezek után Mader Béla rövid beszámolót tartott az IFLA idei közgyűléséről, melyről nyomtatott változatot a szaksajtóban fog megjelentetni.

Mi történt a szervezetekben?

Bács-Kiskun Megyei Szervezet – Helyismereti Könyvtárosok Szervezete és más a témában érintett intézmények – 1999. október 15–16-án „Honismeret az iskolában. Helyismereti tankönyvek, olvasókönyvek a közoktatásban és a könyvtárakban” címmel konferenciát szerveztek Kiskunfélegyházán.

Mezőgazdasági Szervezet – 1999. szeptember 20-án könyvtári bemutatót tartottak a Közép-Európai Egyetem könyvtárában.

Műszaki Könyvtáros Szekció – 1999. október 21-én „Könyvtári működés elektronikus környezetben” az OMIKK-kal közös szakmai napot tartottak az OMIKK épületében. Előadók voltak: Lepp Tünde és Marton Katalin (CEU Könyvtára) és Sajó Andrea (HIF Info-kommunikációs Tájékoztató Központ).

Társadalomtudományi Szekció – a szekció Európai Unió Információval foglalkozó könyvtárosainak csoportja 1999. szeptember 30-án bemutatkozó előadást szervezett az Euro Info Service margitszigeti központjában.

Zenei Könyvtáros Szervezet – 1999. október 4-én az OSZK Zeneműtárában tartotta őszi összejövetelét, melyen megemlékeztek az elhunyt dr. Kecskeméti Istvánról, aki az OSZK Zeneműtárának nyugalmazott vezetője volt. A rendezvény második felében Simon Géza Gábor: A magyar jazz története és Gócza Julianna: Zenei könyvtári ismeretek című kötetét ismertették.

Bármennyire is szeretnénk, nincs arra lehetőség, hogy közzé tegyünk minden rendezvényt, amely az Összefogás a könyvtárakért keretében idén ősszel zajlik, illetve lezajlott. Szinte minden MKE szervezet eljuttatta programjait hozzánk (köszönjük). Örömmel láttuk, hogy a NKÖM és az NKA egyaránt komoly pénzügyi forrásokkal támogatta a rendezvényeket. A beérkezett dokumentumokat megyék szerinti bontásban rendeztük, az érdeklődők számára a titkárságon megtekinthetők. (A szerk.)

Nemzetközi kapcsolatok

Határontúli könyvtárosok jelezték belépési szándékukat egyesületünkbe: Kiss Jenő (Románia) és Hajnal Jenő (Jugoszlávia), valamint kollégáik. Örömmel üdvözljük az elhatározásukat, mert ezzel szorosabbra tudjuk fűzni a szálakat a szakmai együttműködésben.

Mátó Erzsébet németországi (német egyesületi meghívásra), Gáncsné Nagy Erzsébet és Koreny Ágnes finnországi (finn egyesületi meghívásra) tanulmányúton vettek részt, a beszámolóikat a szaksajtóban teszik majd közzé.

Kitüntetések

Az idei Szinnyei József-díj kitüntetésben részesültek: dr. Babiczky Béla nyugalmazott egyetemi oktató; Botka Ferencné Lakatos Éva, nyugalmazott könyvtáros; Halász Béla, a Veszprém Megyei Eötvös Károly Megyei Könyvtár igazgatója; dr. Huszár Ernőné, dr. Veszprémi Hedvig, a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem Központi Könyvtára főigazgatója; Ottovay László az Országos Széchényi Könyvtár fősztályvezetője; Vasné Mészáros Katalin, a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Katona József Megyei Könyvtára igazgatóhelyettese.

Pénzügyek

A szervezeteknek megküldtük a szakmai programok támogatására megnyert pályázati összegek felét.

Partner szervezetek életéből

1999. november 11-én a Minőségi Hét keretében Könyvtári Szakmai Napot tartanak a Magyar Honvédség Művelődési Házában, Budapest; a rendezvény szervezői: Magyar Minőségi Társaság, EOQ Magyar Nemzeti Bizottsága, Informatikai és Könyvtári Szövetség.

Előkészületben...

„Tájékoztatás – Információs források a humán és társadalomtudományokról” Konferencia és szakkönyvkiállítás. 1999. október 26. Országos Széchényi Könyvtár, MKE Társadalomtudományi Szekció.

Internet alap és haladó tanfolyam-sorozatokat rendez az MKE–ZMNE. A tanfolyamokról bővebb felvilágosítást ad: Tamáska Lajos telefon: 260 0740/1249.

Lezajlott rendezvények

Magyarországon:

- Új könyvtár – Bóly Városa új könyvtárat avatott: 1999. augusztus 20.
- 1999. október 3. IV. Könyves Vasárnap, IKSZ–MKE
- 1999. október 4. Az országos könyvtári hetek megnyitása: Együttműködés a minőségi szolgáltatásokért, IKSZ–MKE, Veszprém
- 1999. október 8. „Fókuszban a magyar kultúra Budapest–Frankfurt 1999” – kiállítás megnyitása, OSZK
- 1999. október 20. A könyvtári tanszék jubileuma, ELTE BTK Könyvtártudományi és Informatikai Tanszék, Budapest

Külföldön:

- 1999. augusztus 19–28. 65. IFLA-közgyűlés „Libraries as gateways to an enlightened world”, Bangkok, Thaiföld
- Az idei Frankfurti Könyvvásáron a magyar könyvtári társadalmat az alábbiak képviselték: Neumann János Digitális Könyvtár, OSZK, OIK, OMIKK, MTA Könyvtára, IKSZ, MKE, Magyar Periodika Kör.

Előzetes rendezvénytájtár:

Magyarországon:

- 1999. október 28–30. között a CECUP kibővített Steering Group találkozója lesz Budapesten, MKE; helyszínek: EU Delegáció, Gellért Hotel.
- 1999. november 10-én a DAT 99 A Magyar Adatbázisforgalmazók IX. Konferenciája és Kiállítása keretében, 9.00–12.15-ig a Könyvtári Szekcióban, az Összefogás a könyvtárakért rendezvénysorozatban az előadók az elektronikus adathordozókon, illetve a hálózaton elérhető adatbázisok közös hasznosításának lehetőségeiről adnak tájékoztatást: „Együtt könyvnyebb” címmel.
- 2000. június 21–23. Együtt az információs társadalomban, VII. Országos Neumann Kongresszus, NJSZT, Eger

Külföldön:

- 1999. október 21–23. Digitisation of European Cultural Heritage: Products-principles-techniques, Utrecht, Hollandia

- 1999. október 22–23. International Conference on Cultural work within the Information Society, Róma, Olaszország
- 2000. január 19–22. IFLA rendezvény: The 5th Joint Technical Symposium, Párizs, Franciaország. Email: jts2000@cst.fr
- Az IFLA konferenciák a következő városokban lesznek: 2000. Jeruzsálem, 2001. Boston, 2002 Glasgow, 2003. Berlin, 2004. Buenos Aires, 2005. –, 2006. Szöul
- 2000. február 13–18. The electronic library: strategic, policy and management issues (a British Council nemzetközi szemináriuma) Loughborough, Egyesült Királyság
- 2000. május 10–12. A BüchereiVerband Österreichs nemzetközi könyvtáros konferenciája, Eisenstadt, Ausztria

Címváltozás:

A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma új címe: Budapest, Wesselényi u. 20–22., 1077.

Tisztelt Kolléganők/Kollégák!

A Magyar Könyvtárosok Egyesülete email címe megváltozott, az új cím:

mke@oszk.hu

ezentúl erre várjuk leveleiket.

Az információáramlás javítása érdekében kérjük, iratkozzanak fel az MKE nyílt rendszerű levelező jegyzékére, melyet éppen erre a célra hoztunk létre. Ott az MKE-t és a szakmát érintő közérdekű témákkal, hírekkel találkozhatnak rendszeresen. Várjuk észrevételeiket és javasolataikat. A levelező jegyzék címe:

mkenyilt@listserv.iif.hu

Állásügylek:

Állást keres: Balogh Péter főiskolai végzettséggel, feldolgozó munkakörben felsőoktatási, közművelődési könyvtárban 8 órás állást keres, telefon: 06-33-315-318. – Csata Emese másodéves tanítóképző főiskolai hallgató (könyvtár–informatika szakon), 8 órás állást keres könyv-, folyóirat-feldolgozó, olvasószolgálati munkakörben, telefon: 306-7996. – Entz Ferenc ELTE TTK könyvtárosi végzettséggel, német, angol, francia nyelvismerettel, könyvtáros, dokumentátor 6 órás munkát keres, telefon: 365-4075. – Ferencz Albertné főiskolai végzettséggel, német, angol nyelvismerettel 6 vagy 8 órás könyvtárosi munkakört keres, telefon: 466-7117. – Frecska Ildikó könyvtár szakos negyedéves levelező főiskolás, felsőfokú német, középfokú angol nyelvismerettel, 4-6 órás munkát vállal, telefon: 06-28-447-631. – Dr. Friedrich Ildikó könyvtár–magyar szakos végzettséggel, német, passzív angol nyelvtudással 4-6 órás tájékoztató, olvasószolgálati munkát keres, telefon: 213-6879. – Halápi Anita magyar szakos bölcsész diplomával 4-6-8 órás olvasószolgálati munkát keres (Budapestre költözik) telefon: (56) 422-521. – Harsányiné Rokszin Shela iskolai könyvtárosi, 4 órás munkakörben elhelyezkedne, telefon: 204-3056. – Honti Miklósné könyvtáros asszisztens, alapfokú angol, középfokú francia nyelvismerettel kölcsönzési, olvasószolgálati munkakörben 8 órás munkára elhelyezkedne „Ágnes sürgős” jelige, telefon: 321-7418. – Kiss Juhász Pál olvasószolgálati, vagy raktárosi, 4-6 órás munkát vállal,

középfokú szakképesítéssel, telefon: 225-6550. – Kovács Béláné felsőfokú könyvtáros végzettséggel 4 vagy 8 órás munkát keres, telefon: 220-2359. – Molnár Andrea felsőfokú könyvtári-informatikus (OSZK) képzéssel 8 órás munkát vállal azonnal, olvasószolgálati, feldolgozó területen, telefon: 333-1823. – Könyvtár felszámolás miatt Nagy Katalin felsőfokú könyvtáros végzettséggel, angol, francia nyelvvizsgával tájékoztató, olvasószolgálati munkát keres, pénzügyi szakkönyvtári, gyakorlatlalt, számítógépes ismeretekkel, telefonja: 311-1393.

Állást kfnál: Az Államigazgatási Főiskola főfoglalkozású 8 órás könyvtáros munkatársat keres tájékoztató-feldolgozó munkakörbe az alábbi feltételekkel: felsőfokú könyvtárosi végzettség, angol nyelvtudás, számítógépes ismeret. A könyvtárban a TINLIB integrált könyvtári rendszert használjuk. Bérézés a közalkalmazotti törvény szerint. Az állás betöltésének várható időpontja: 1999. november 1. Jelentkezni lehet telefon: 386-9474, email: agnes@mail.aif.hu, levélben: 1118 Bp. Ménesi út 5. Dr. Orosz Ágnes könyvtárigazgatónál. – A Budapesti Tanítóképző Főiskola Könyvtára kölcsönzési-tájékoztató munkára 8 órás munkaerőt keres. Érdeklődni lehet: Somogyi Béláné, telefon: 224-0800/855. – Az ELTE TTK Matematikai Könyvtára könyvtárosi végzettségű munkatársat keres. Munkaköre: kölcsönzés, olvasószolgálat, folyóiratok nyilvántartása és kezelése. Legalább passzív nyelvismeret (főleg angol), számítógépes ismeret szükséges. Fizetés közalkalmazotti besorolás szerint. Jelentkezés: Scharnitzky Viktorné (schabo@ludens.elte.hu) – A Fővárosi Pedagógiai Intézet szakkönyvtára számítógéphasználói ismeretekkel rendelkező felsőfokú végzettségű könyvtárost keres. Érdeklődni lehet a 338-2156/130-as telefonszámon. – A Budapesti Tanítóképző Főiskola Könyvtára 8 órás munkára raktárost keres, vállalkozói szerződéssel. Érdeklődni lehet: Vajda Albertné, telefon: 224-0800/855. – A Kodály Zoltán Kórusiskola (12 évfolyamos iskola Budapesten a 19. kerületben könyvtárostanárt keres főállásban. Homor Ferenc könyvtáros, telefon: 280-8706/17, email: homor@kzmk.sulinet.hu. – A Környezetgazdálkodási Intézet Környezet- és Természetvédelmi Szakkönyvtár és Információs Központ olvasószolgálati munkakörbe felsőfokú végzettségű (vagy jelenleg főiskolára járó), angol nyelvismerettel rendelkező fiatal könyvtárost keres. További felvilágosítás és jelentkezés szakmai életrajzzal Vecsernyés Györgyné könyvtárvezetőnél, telefon: 478-3519. – A Környezetgazdálkodási Intézet Környezet- és Természetvédelmi Szakkönyvtár és Információs Központ munkatársat keres szaktájékoztatói munkakörbe. Követelmény: felsőfokú szakirányú vagy könyvtárosi végzettség, angol nyelvtudás, számítógép- és internethasználati ismeret. Tovább felvilágosítás Vecsernyés Györgyné könyvtárvezetőnél, telefon: 478-3519. – Az MH Egészségvédelmi Intézet (Központi Honvéd Kórház) könyvtára ismét munkatársat keres: havi 80 órában, legalább érettségivel rendelkező, közalkalmazotti fizetéssel megelégedő fiatal személyében. Érdeklődni lehet: Nyíri Éva, telefon: 350-8289.

*

Szerkeszti: Jáki Éva

Cím: MKE titkárság, 1054 Budapest, Hold u. 6. Tel./fax: 311-8634

E-posta: MKE@OSZK.HU

